

Família i benestar infantil

Crèdits

Observatori Social de "la Caixa"

Fundació Bancària "la Caixa", 2018

Plaça Weyler, 3
07001 Palma

DL: B 28893-2015

Traducció:

Jordi Palou

Disseny de portada:

Estudio Javier Jaén

Disseny gràfic i maquetació:

Tramatica S.L.

La Fundació Bancària "la Caixa"
no s'identifica necessàriament
amb l'opinió dels autors
d'aquesta publicació.

Sumari

3 Editorial

4 Resum

5 Baròmetre

6 Indicadors de context general

10 Indicadors sobre família i infància

17 Articles

18 Quins factors familiars afecten l'evolució escolar dels fills?, per Diederik Boertien

28 El repartiment de les feines de casa en les parelles en què només treballa la dona, per Joan Garcia Román

40 Entrevista

Aart Liefbroer: «Si els avis col·laboren en la cura dels nets,
la natalitat augmenta»

44 Ressenya

Desigualtat: els costos per a les famílies,
per Frances Goldscheider

47 Bones pràctiques

Aprendre junts, créixer en família,
per Nuria Fuentes-Peláez i Ainoa Mateos

Un dels àmbits més importants per a la protecció de la infància i l'adolescència és el familiar. Els menors requereixen un context apropiat per desenvolupar-se adequadament. En aquest sentit, la família és un referent bàsic per assegurar-los el benestar personal.

Fins no fa gaire, la immensa majoria dels infants espanyols viuen a la mateixa casa que els seus pares. Des del començament dels anys noranta, però, el país ha viscut una sèrie de canvis molt ràpids i la família més tradicional ha evolucionat cap a nous models de convivència. L'increment de les separacions dels progenitors ha fet que cada vegada hi hagi més infants que viuen en una llar monoparental.

Una separació pot anar acompanyada de situacions conflictives que poden afectar negativament la vida emocional dels fills. D'altra banda, en absència d'un dels progenitors, les càrregues familiars esdevenen molt superiors, fet que propicia que viure en una llar monoparental es correspongui amb els nivells de renda més baixos.

Aquest *Dossier* pretén aportar elements de reflexió sobre la diversitat en els models de família al nostre país i com els diferents models poden condicionar el benestar infantil. Els nens són el col·lectiu més vulnerable i els que pateixen més les crisis. Per tant, els recursos econòmics de què disposi la família els afectaran d'una manera determinant.

La Fundació Bancària "la Caixa" està profundament compromesa a millorar la situació de les famílies, especialment les que es troben en situació de pobresa econòmica relativa o extrema. N'és un bon testimoni el programa CaixaProinfància, que proposa un model d'atenció integral als infants i a les seves famílies en situacions de vulnerabilitat. Les iniciatives de parentalitat positiva que en formen part donen eines als pares per tal que la manera d'exercir el seu paper faciliti el desenvolupament integral de l'infant.

Resum

Com a introducció al *Dossier*, el Baròmetre comença presentant els indicadors de context, que proporcionen una panoràmica general. Tot seguit, s'exposen una sèrie d'indicadors clau per conèixer la situació econòmica i social de les famílies espanyoles, segons la diferent composició de les llars.

Els articles que segueixen tracten dos temes d'interès especial. El primer article qüestiona si la separació dels pares afecta l'evolució escolar dels fills. El segon article analitza el repartiment de les feines de casa en les parelles en què només treballa la dona.

Tal com mostra el text de Diederik Boertien, les famílies espanyoles han canviat molt en les últimes dues dècades i ara hi ha menys fills que viuen a la mateixa casa que els seus dos pares biològics. Aquests adolescents tenen una probabilitat lleugerament més baixa que els altres d'acabar l'ESO a l'edat que toca. Tanmateix, l'autor conclou que la desigualtat econòmica creixent és més preocupant per a l'evolució escolar que els canvis observats en l'estructura familiar.

L'article de Joan Garcia Román analitza el fenomen relativament recent de les parelles en què només treballa la dona. Aquest tipus de parelles són més igualitàries i reflecteixen menys diferències de gènere a l'hora de fer les feines de casa. No obstant això, al contrari que en altres països, a Espanya es manté la fractura de gènere en el temps dedicat a les feines de casa també en aquestes parelles.

Pel que fa a l'entrevista, la transmissió intergeneracional de comportaments i valors, i la transformació de les estructures familiars que s'han produït en relativament poc temps són els temes principals que es tracten en la conversa amb Aart Liefbroer, investigador de l'Institut Nacional de Demografia dels Països Baixos.

La ressenya d'aquest número se centra en dos llibres que aborden el tema de com la inestabilitat causada per la desigualtat socioeconòmica posa a prova les parelles, particularment en una era de canvis de rols de gènere, i també posa en risc el benestar dels fills.

El *Dossier* es tanca amb la secció de bones pràctiques, en aquesta ocasió dedicades al programa psicoeducatiu «Aprendre junts, créixer en família», dins el programa marc de CaixaProinfància.

Sumari

6 Indicadors de context general

- 6 Visió global

10 Indicadors sobre família i infància

- 10 Composició de les llars
- 11 Tipus de llar i pobresa
- 12 Tipus de llar i atenció infantil
- 13 Tipus de llar i rendiment educatiu
- 14 Tipus de llar i accés a l'habitatge
- 15 Tipus de llar i feina
- 15 Tipus de llar i felicitat
- 16 Tipus de llar i participació cultural

Vegeu més dades a
www.observatorisociallacaixa.org

Indicadors de context general

Selecció a cura
d'Anna Villarroya,
professora d'Economia Aplicada
Universitat de Barcelona

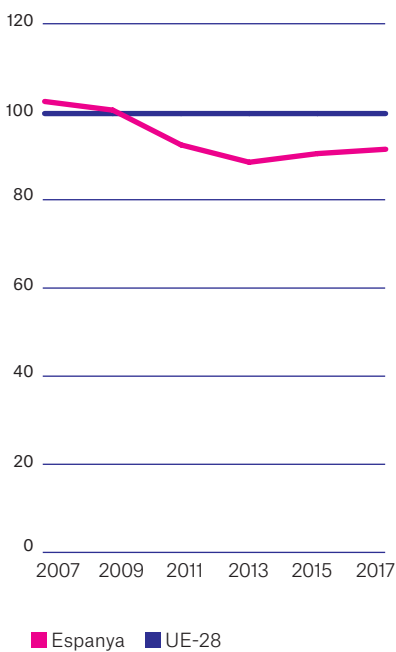
Aquest apartat ofereix un context general a la resta de dades i indicadors que presenta el Baròmetre. Així, a partir d'una sèrie d'indicadors bàsics i índexs sintètics sobre temes socials, demogràfics i econòmics, la secció proporciona una visió global i temporal de la situació d'Espanya en el context europeu i internacional.

Visió global

1. Nivell de desenvolupament econòmic

Producte interior brut per habitant en estàndard de poder adquisitiu
ESPANYA I UE-28 (UE-28=100)

92%

El 2017, el PIB per habitant en estàndard de poder adquisitiu a Espanya es va mantenir en el 92% de la mitjana europea, igual que l'any anterior

Font: Eurostat, 2018.

Les dades s'expressen en estàndard de poder adquisitiu; això permet eliminar les diferències en els nivells de preus entre països i facilita, per tant, una comparació del PIB que reflecteix més acuradament la capacitat econòmica dels ciutadans de cada país. El volum de PIB per habitant en

estàndard de poder adquisitiu s'expressa en relació amb la mitjana de la Unió Europea (UE-28), que pren el valor 100. D'aquesta manera, si l'índex d'un país és superior a 100, el nivell de PIB per habitant d'aquest país és més alt que el valor mitjà de la Unió Europea i viceversa.

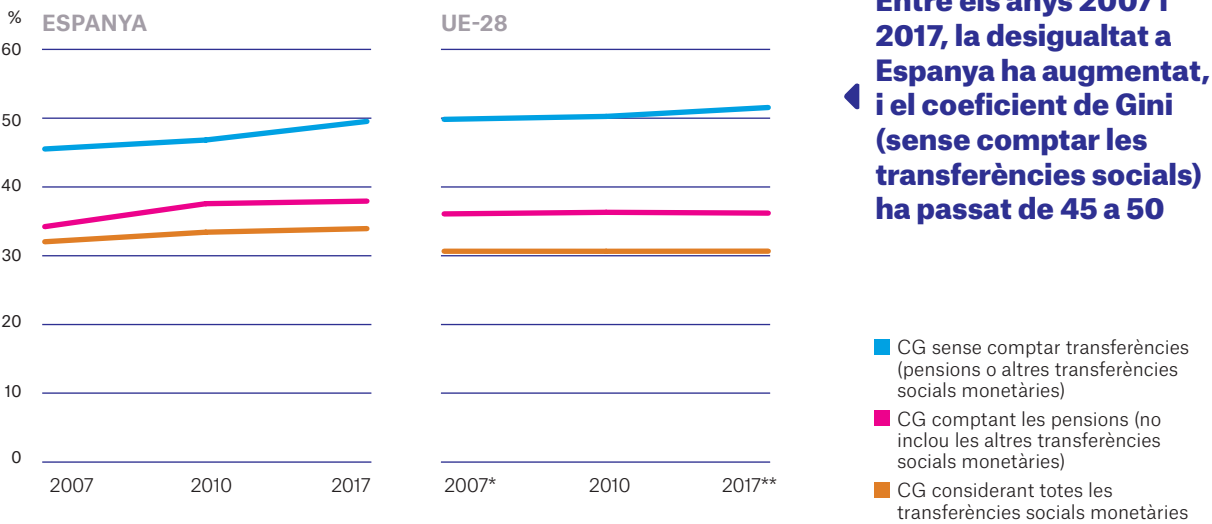

El **coeficient de Gini** mesura la desigualtat en la distribució de la renda. Per facilitar-ne la interpretació, els valors (del 0 a l'1) es multipliquen per 100, de manera que oscil·len entre 0 i 100. Un coeficient pròxim al zero indica una distribució més igualitària, mentre que un coeficient pròxim a 100 implica una elevada concentració de la renda en un nombre reduït d'individus i, per tant, una desigualtat més gran.

L'**indicador AROPE** de risc de pobresa i exclusió social recull una visió multidimensional de la pobresa i l'exclusió social que té en compte la població que es troba, com a mínim, en una d'aquestes tres situacions: 1) per sota del llindar de risc de pobresa; 2) amb privació material severa; 3) amb feines de baixa o nul·la intensitat a la llar.

2. Desigualtat en la distribució de la renda

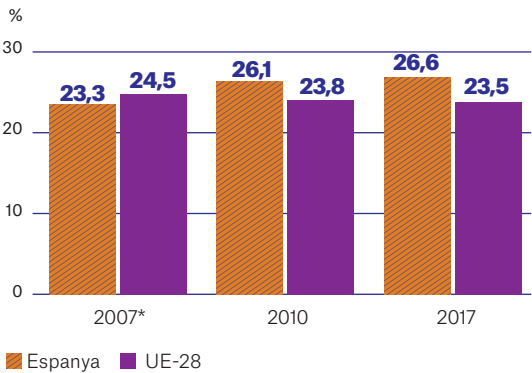
Coeficient de Gini (CG)

Font: Eurostat, 2018 / *Les dades fan referència a la UE-27 / **Les dades fan referència al 2016.

3. Persones en risc de pobresa i exclusió social

Indicador AROPE de risc de pobresa i exclusió social
ESPANYA I UE-28

26,6%

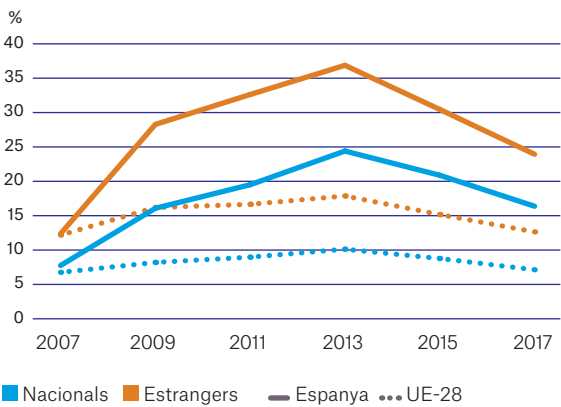
El 2017, una de cada quatre persones es trobava en risc de pobresa i exclusió social a Espanya, tres punts per damunt de la mitjana europea (UE-28: 23,5%)

Font: Eurostat, 2018 / *Les dades del 2007 fan referència a la UE-27.

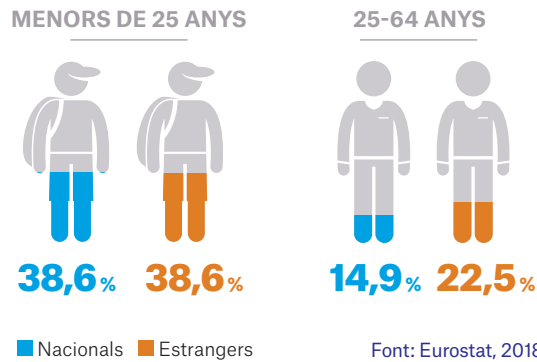
Visió global

4. Exclusió del mercat de treball

Taxes de desocupació per nacionalitat
MITJANA ANUAL, ESPANYA I UE-28

Taxes de desocupació per grup d'edat i nacionalitat, 2017
MITJANA ANUAL, ESPANYA

Font: Eurostat, 2018.

16,4%

Percentatge de població nacional a l'atur, el 2017, molt per damunt de la mitjana europea (UE-28 = 7,3%).

23,9%

Percentatge de població estrangera a l'atur, el 2017, molt per damunt de la mitjana europea (UE-28 = 12,5%).

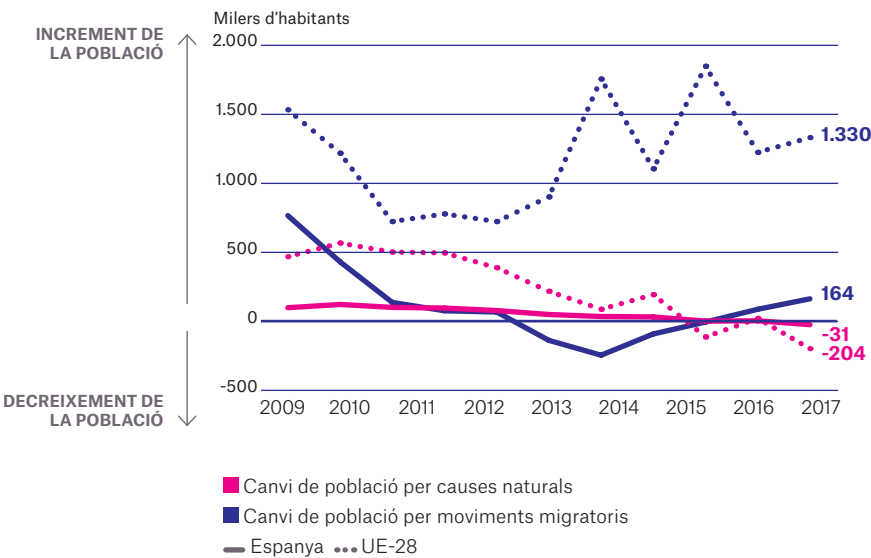
38,6%

Gairebé el 40% dels joves (menors de 25 anys) espanyols estaven a l'atur el 2017, molt per damunt de la mitjana europea (UE-28: 16,8%).

Font: Eurostat, 2018.

5. Creixement o decreixement de la població

Canvi de la població per causes naturals (naixements i morts) i per moviments migratoris (entrades i sortides)
ESPANYA I UE-28

El 2017 la població espanyola va augmentar en 132.000 persones. Sense contemplar els fluxos migratoris, la població hauria minvat en 31.000 persones

Font: Eurostat, 2018.

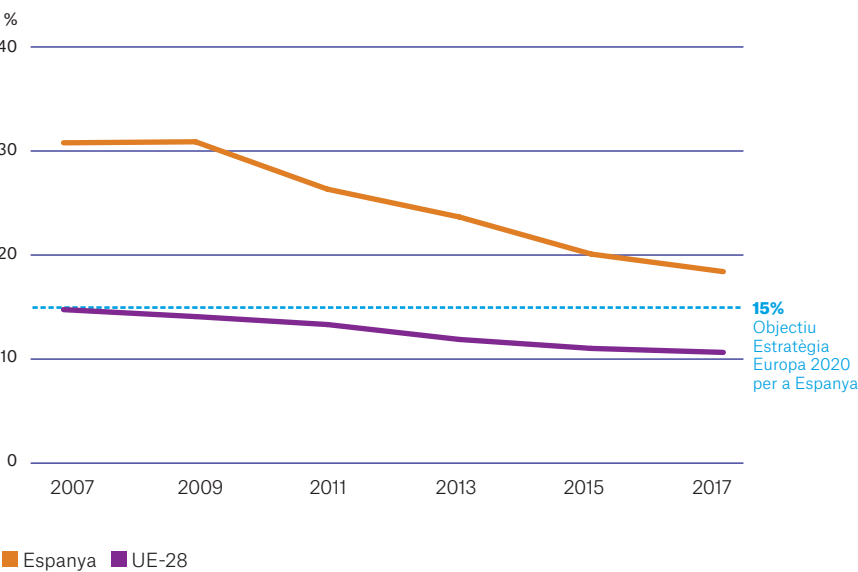

La **taxa d'abandonament prematur de l'educació i la formació** recull el percentatge de persones de 18 a 24 anys que tenen com

a nivell màxim d'estudis la primera etapa de l'educació secundària i que no segueixen cap mena d'educació o formació.

6. Limitacions a la formació de capital humà

Taxa d'abandonament prematur de l'educació i la formació
ESPANYA I UE-28

El 2017, el percentatge d'abandonament prematur de l'educació i la formació va ser del 18,3%, quasi 13 punts menys que el 2007, però encara lluny de l'objectiu de l'Estratègia Europa 2020 per a Espanya (15%)

Font: Eurostat, 2018.

Abandonament de la formació

35,8 %

Percentatge d'estrangers (18-24 anys) que, el 2017, van abandonar l'educació o la formació (UE-28: 22%).

15,9 %

Percentatge de nacionals (18-24 anys) que, el 2017, van abandonar l'educació o la formació (UE-28: 9,6%).

Font: Eurostat, 2018.

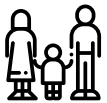
Indicadors sobre família i infància

Selecció a cura
d'Anna Villarroya,
professora d'Economia Aplicada
Universitat de Barcelona

Aquesta secció presenta una sèrie d'indicadors clau per conèixer la situació econòmica i social de les famílies espanyoles, segons la diferent composició de les llars.

Els indicadors provenen de bases de dades europees (com ara l'Enquesta europea sobre ingressos i condicions de vida, EU-SILC, o l'Enquesta comunitària de força de treball, LFS) o bé internacionals (com ara el Programa internacional per a l'avaluació dels estudiants, PISA, de l'OCDE).

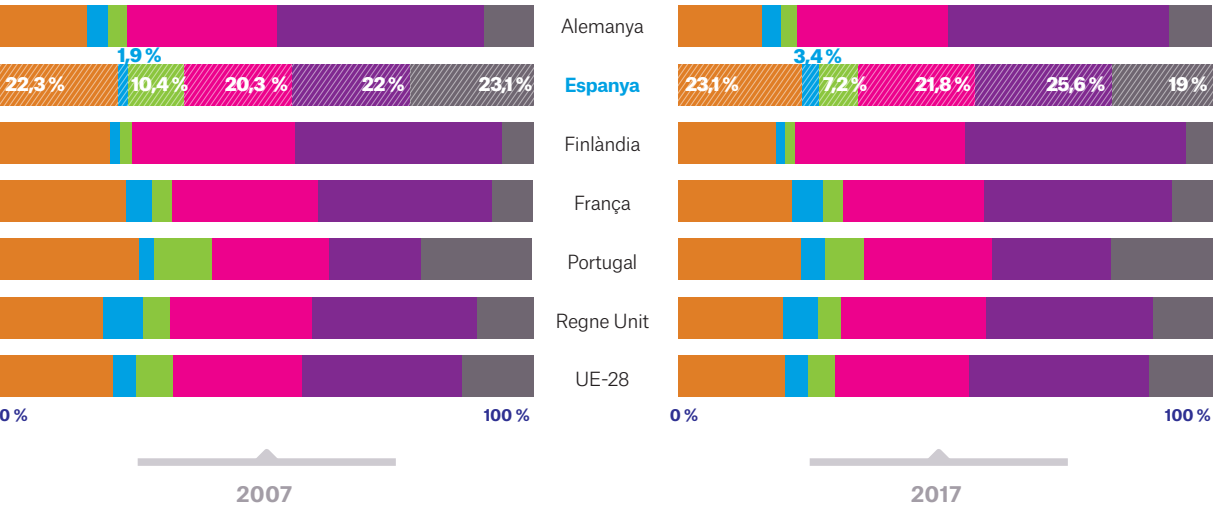
Composició de les llars

1. Com són les nostres llars?

Percentatge de llars segons el tipus, 2017

El 2017, el tipus de llar més freqüent a Espanya era el d'una persona adulta sola sense fills (25,6%), per sota de la mitjana europea (UE-28: 33,6%) i de països com ara Alemanya o Finlàndia, en els quals aquest tipus de llar superava el 40%

■ Parella amb fills ■ Un altre tipus de llar amb fills ■ Un adult sense fills
■ Un adult amb fills ■ Parella sense fills ■ Un altre tipus de llar sense fills

Font: Eurostat a partir de l'Enquesta comunitària de força de treball, LFS, 2018.

Tipus de llar i pobresa

2. Llars en risc de pobresa i exclusió social

Percentatge de llars monoparentals en risc de pobresa i exclusió social
ESPANYA I UE-28

2007*

2010

2017**

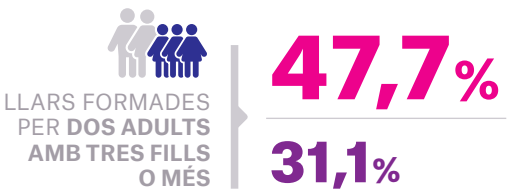
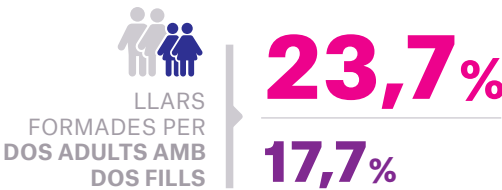
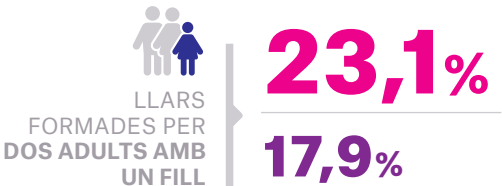
■ Espanya ■ UE-28

48%

El 2017, quasi la meitat de llars monoparentals es trobaven en risc de pobresa i exclusió social, 21 punts més que el total de llars espanyoles (26,6%)

Percentatge de llars en risc de pobresa i exclusió social el 2017
ESPANYA I UE-28

■ Espanya
■ UE-28**

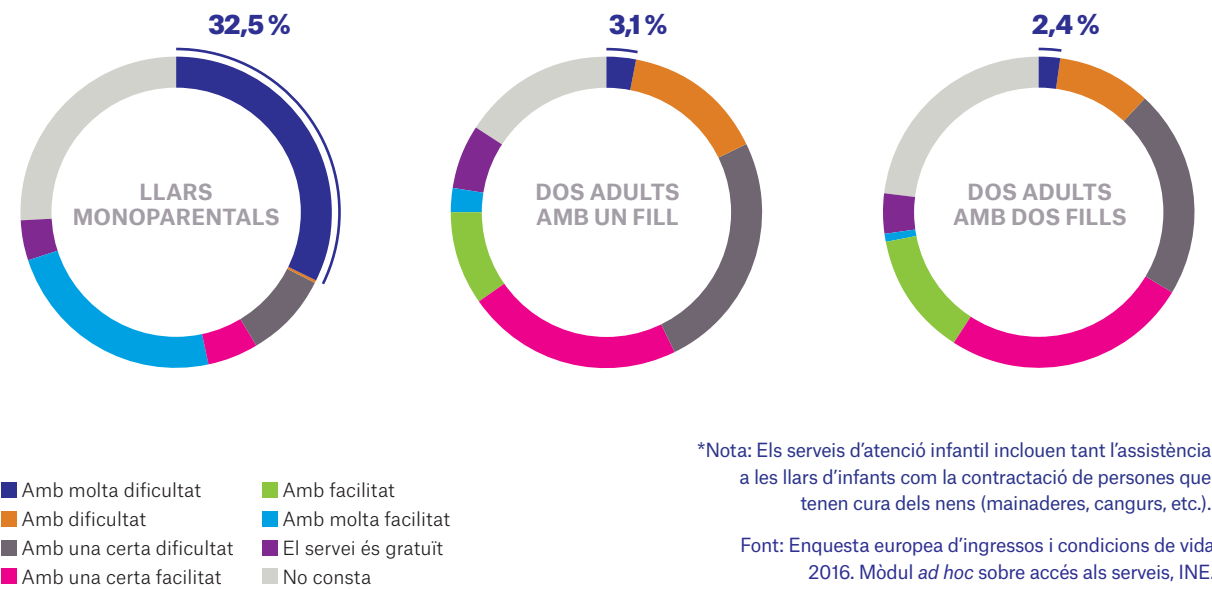
Font: Eurostat, 2018 / *Les dades fan referència a la UE-27 / **Les dades per a la UE-28 fan referència al 2016.

3. Es poden permetre les famílies accedir als serveis d'atenció infantil*?

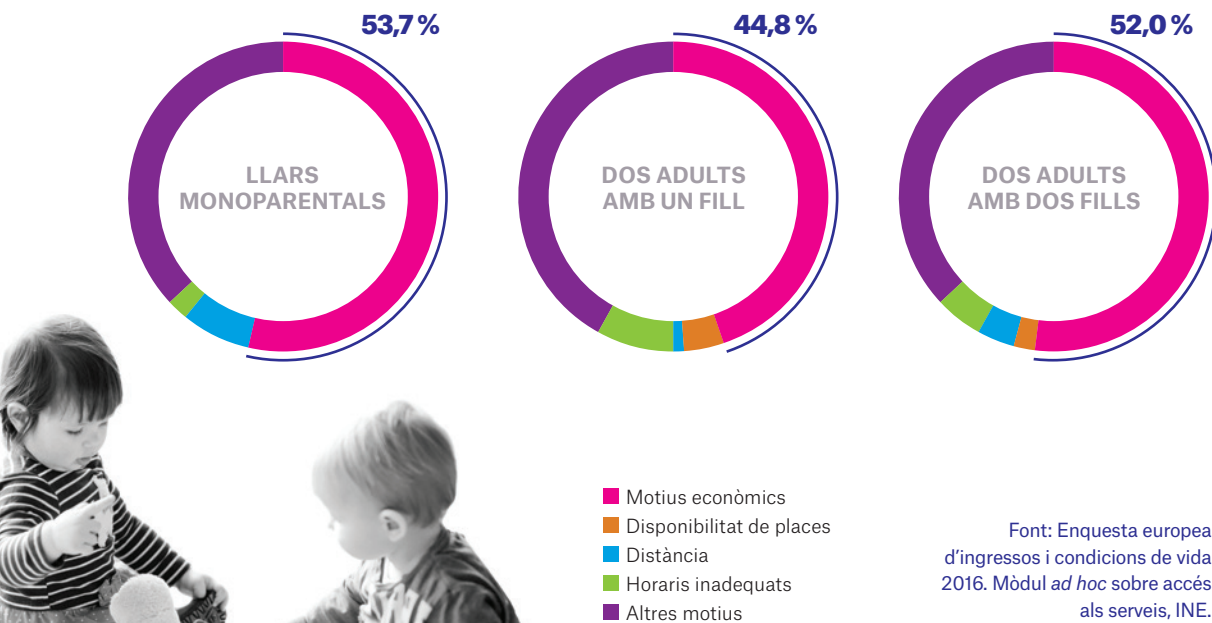
Segons la composició de la llar
ESPANYA, 2016

El 2016, el 32,5% de les famílies monoparentals espanyoles deien que tenien moltes dificultats a l'hora de pagar els serveis d'atenció infantil, molt per damunt del nivell de dificultat expressat per altres tipus de famílies

4. Quins són els motius principals que entrebanquen l'accés als serveis que ofereixen les llars d'infants?

Segons la composició de la llar
ESPANYA, 2016

Tipus de llar i rendiment educatiu

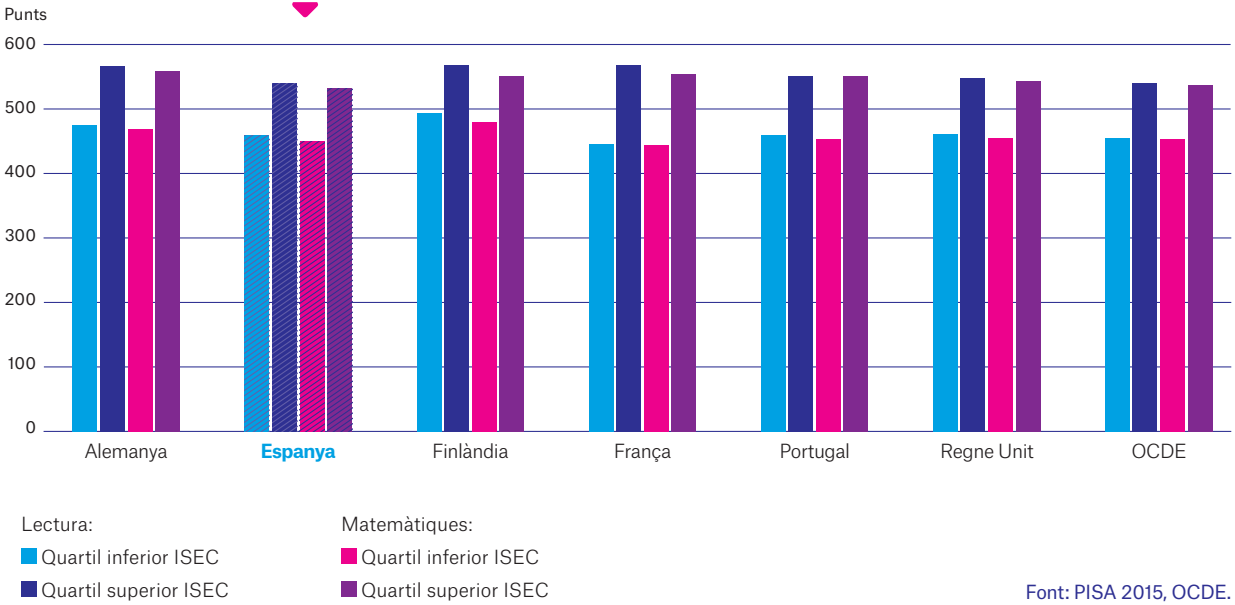
L'Índex social, econòmic i cultural (ISEC) reflecteix l'ocupació professional i el nivell educatiu dels pares, com també els recursos (nombre de llibres) o dispositius digitals (ordinadors, portàtils o tauletes) disponibles a la llar.

Es consideren alumnes desafavorits socioeconòmicament els que es troben en el quartil inferior de l'ISEC, i afavorits socioeconòmicament els alumnes situats en el quartil superior.

5. Situació de les llars i rendiment dels estudiants

Puntuació mitjana en matemàtiques i en lectura dels alumnes de 15 anys segons el nivell socioeconòmic i cultural de les famílies, 2015

El 2015, la diferència entre les puntuacions mitjanes de lectura i matemàtiques entre els alumnes més i menys afavorits socioeconòmicament va assolir els 80 i 82 punts, respectivament, la qual cosa equival a uns dos anys escolars. Aquesta diferència és inferior a la registrada en països com ara Alemanya, França, Portugal, Suècia o la mitjana de l'OCDE

Desigualtats educatives segons el nivell socioeconòmic i cultural de les famílies, 2015

459

Puntuació mitjana en lectura dels alumnes de 15 anys de llars desafavorides socioeconòmicament (OCDE: 452).

538

Puntuació mitjana en lectura dels alumnes de 15 anys (OCDE: 538).

448

Puntuació mitjana en matemàtiques dels alumnes de 15 anys de llars desafavorides socioeconòmicament (OCDE: 451).

530

Puntuació mitjana en matemàtiques dels alumnes de 15 anys (OCDE: 535).

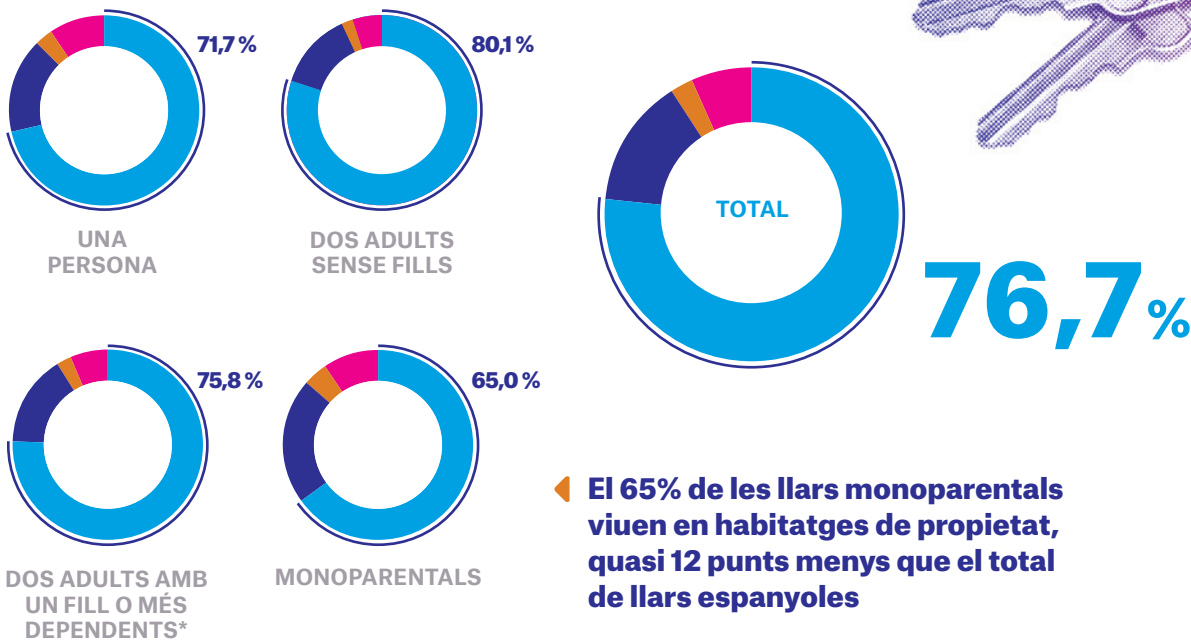
PISA 2015, OCDE.

Tipus de llar i accés a l'habitatge

6. En quin tipus d'habitatges viuen les famílies espanyoles?

Percentatge de llars segons el règim de tinença de l'habitatge, 2017

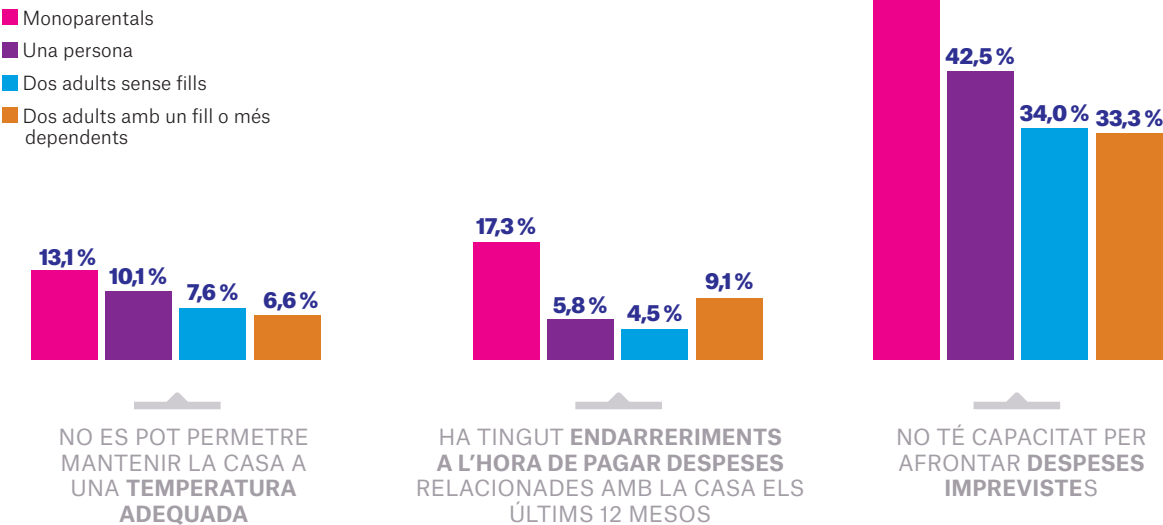
■ Propietat
■ Lloguer al preu de mercat
■ Lloguer inferior al preu de mercat
■ Cessió gratuïta

*Nota: els fills dependents són els menors de 18 anys i els que tenen de 18 a 24 anys si estan inactius i viuen almenys amb un progenitor.

Font: Enquesta de condicions de vida, 2017, INE.

7. Dificultats de les famílies relacionades amb l'habitatge

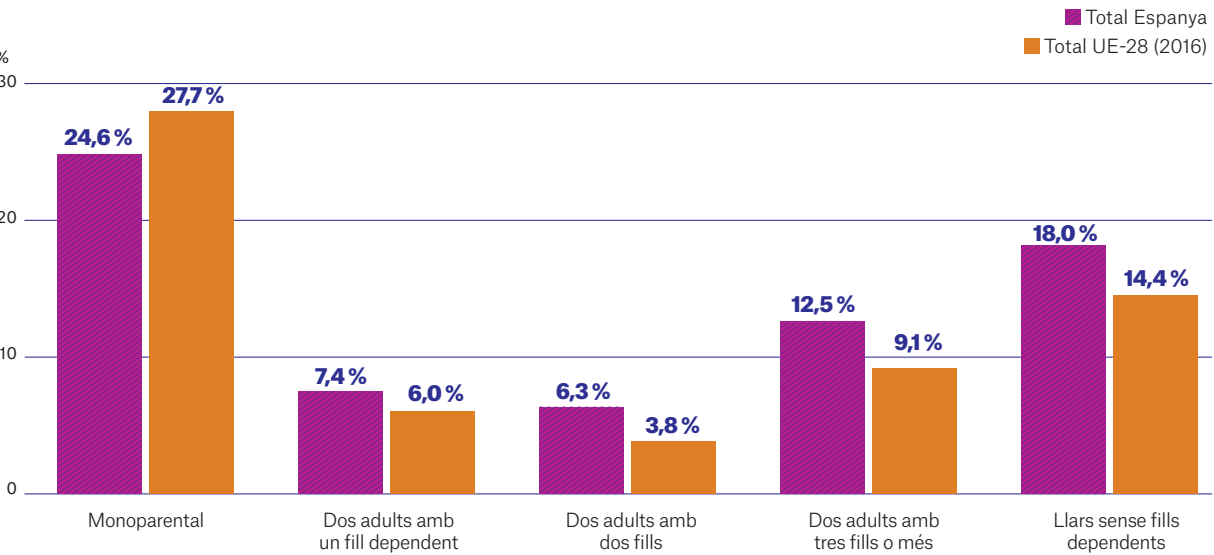
Percentatge de llars segons el tipus de mancança material, 2017

Font: Enquesta de condicions de vida, 2017, INE.

8. Concentració de baixa intensitat laboral a les llars monoparentals

Percentatge de persones (de 0 a 59 anys) que viuen en llars amb molt baixa intensitat laboral segons el tipus de llar, 2017

24,6%
El percentatge més alt de llars amb molt baixa intensitat laboral correspon a les famílies monoparentals

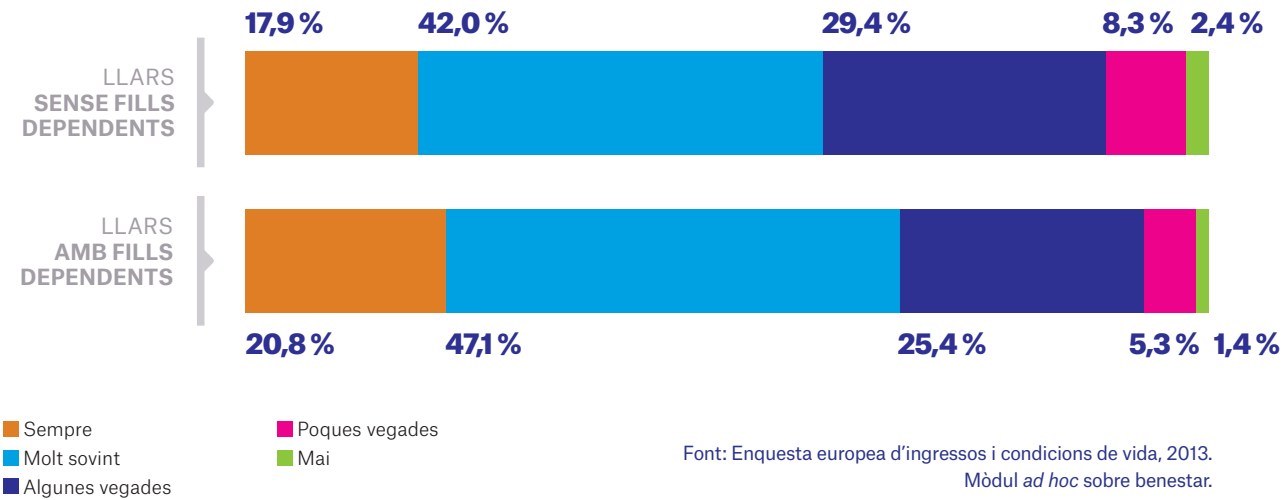
Nota: es consideren llars amb baixa intensitat laboral aquelles en què els seus membres en edat de treballar no van arribar al 20% del seu potencial.

Font: Eurostat, 2018.

Tipus de llar i felicitat

9. Són més felices les famílies amb fills?

Percentatge de persones que es van sentir felices l'últim mes, segons la freqüència i el tipus de llar ESPANYA, 2013

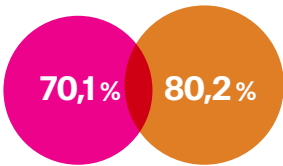
Font: Enquesta europea d'ingressos i condicions de vida, 2013. Mòdul *ad hoc* sobre benestar.

Tipus de llar i participació cultural

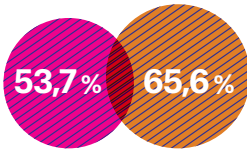

10. Participació en activitats culturals

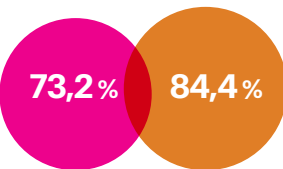
Percentatge d'individus que van participar en activitats culturals almenys una vegada l'últim any, per tipus de llar, el 2015

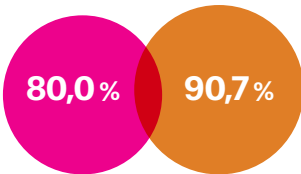
ALEMANYA

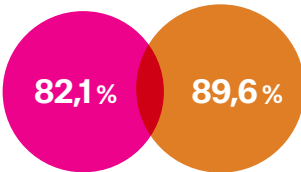
ESPANYA

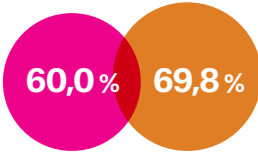
FRANÇA

PORTUGAL

SUÈCIA

UE-28

- Famílies sense fills dependents
- Famílies amb fills dependents

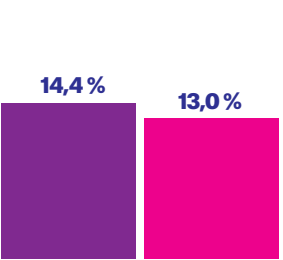
Font: Enquesta europea d'ingressos i condicions de vida, 2015. Mòdul *ad hoc* sobre participació social.

El 2015, el 66% de la població espanyola en llars amb fills dependents va assistir a activitats culturals (cinema, espectacles en directe i llocs d'interès cultural) almenys una vegada l'any, gairebé dotze punts més que la població que vivia en llars sense fills dependents

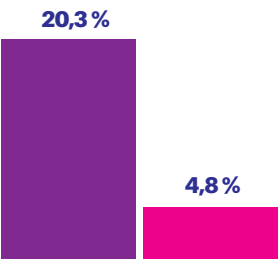

11. Barreres a la participació cultural segons el tipus de llar

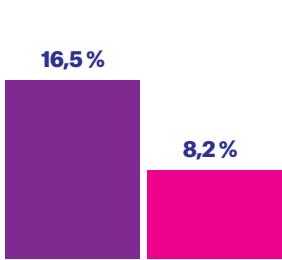
ESPANYA, 2015

TOTAL

MONOPARENTAL

DOS ADULTS O MÉS AMB FILLS DEPENDENTS

- No s'ho poden permetre
- No hi tenen interès

Font: Enquesta de condicions de vida, 2015, INE.

Sumari

18 Quins factors familiars afecten l'evolució escolar dels fills?

Diederik Boertien, Centre d'Estudis Demogràfics,
Universitat Autònoma de Barcelona

28 El repartiment de les feines de casa en les parelles en què només treballa la dona

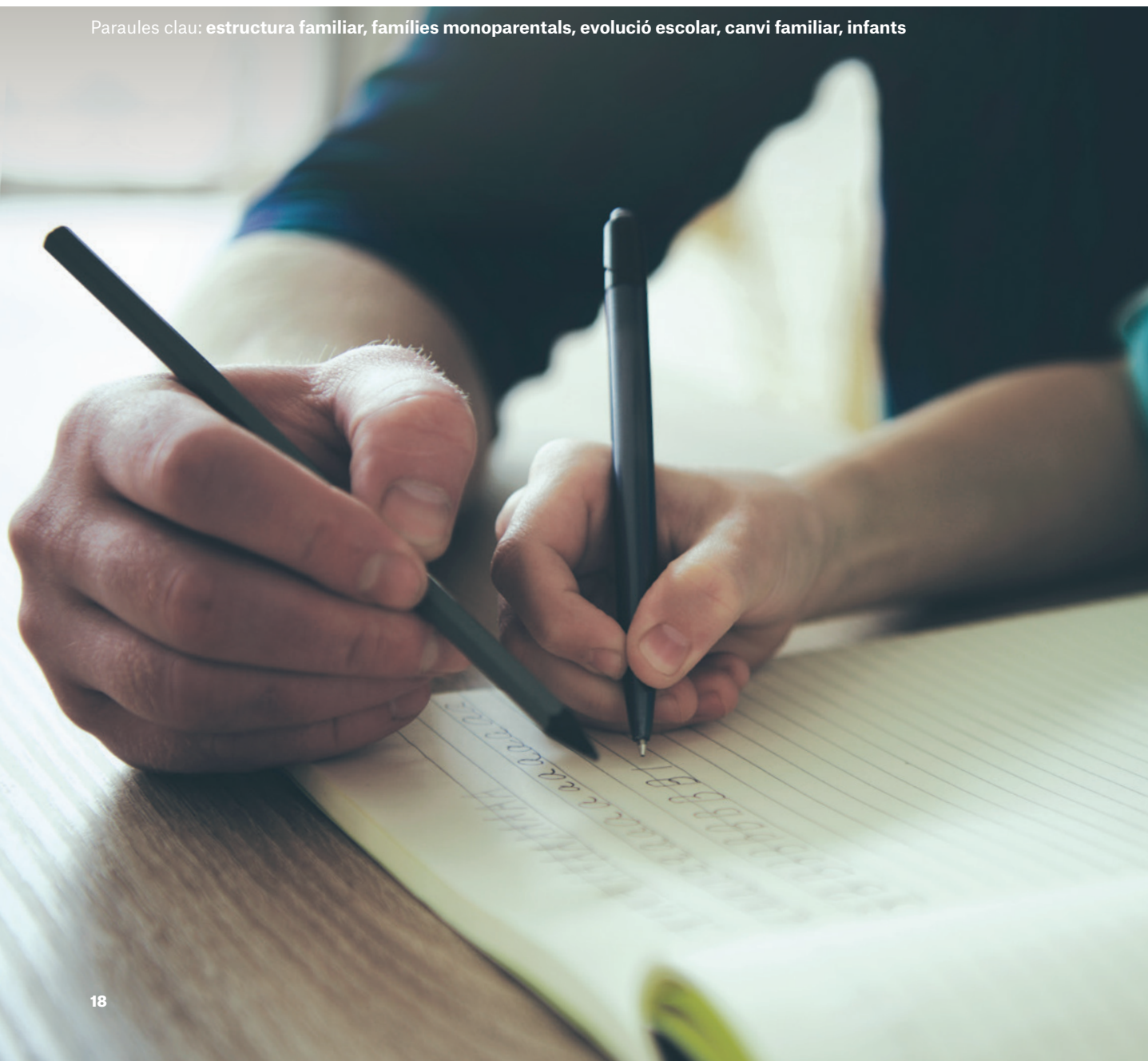
Joan Garcia Román, Centre d'Estudis Demogràfics,
Universitat Autònoma de Barcelona

Quins factors familiars afecten l'evolució escolar dels fills?

Diederik Boertien, Centre d'Estudis Demogràfics, Universitat Autònoma de Barcelona

Les famílies espanyoles han canviat molt ràpidament en les últimes dues dècades. Ara hi ha menys fills que viuen a la mateixa casa que els seus dos pares biològics. Aquests adolescents tenen una probabilitat lleugerament més baixa que els altres d'acabar l'ESO a l'edat que toca. No obstant això, i com demostra aquest article, sembla que les diferències socioeconòmiques entre les famílies és el factor més decisiu per explicar les diferències en l'evolució escolar dels fills.

Paraules clau: **estructura familiar, famílies monoparentals, evolució escolar, canvi familiar, infants**

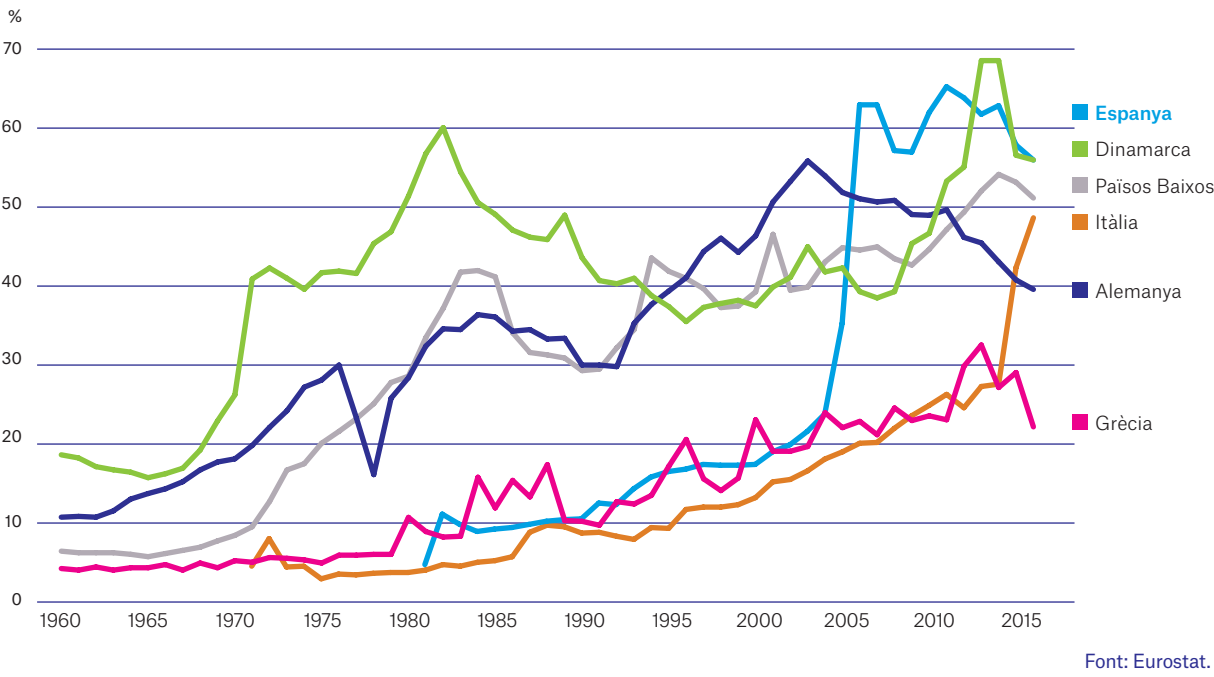
Introducció

Espanya canvia amb rapidesa, i també ho fan les seves famílies. Encara no fa gaire temps, la immensa majoria dels infants espanyols vivien a la mateixa casa que el seu pare i la seva mare biològics fins que l'abandonaven per crear la seva pròpia llar. A molts altres països d'Europa les famílies ja havien sofert una dràstica transformació, però Espanya encara semblava força tradicional pel que fa a l'estructura familiar. Des del començament dels anys noranta, però, el país ha viscut una sèrie de canvis tan ràpids i sorprenents que ara les famílies espanyoles s'assemblen molt més a les dels països del nord d'Europa que no pas a les dels seus veïns mediterranis.

Per exemple, el nombre de divorcis a Espanya és tan alt com el de Dinamarca, Alemanya i els Països Baixos, i bastant més alt que el de països com Itàlia i Grècia, abans semblant al d'Espanya. Espanya es va acostar als països de més al nord després de l'aprovació, l'any 2005, de l'anomenat «divorci exprés», que va agilitzar i facilitar aquest tràmit. La disponibilitat d'estadístiques recents sobre l'estabilitat de les parelles no casades és molt menor, però com que l'increment de la cohabitació ha estat un fenomen recent a Espanya (Domínguez-Folgueras i Castro-Martín, 2013), és probable que les tendències de la inestabilitat al llarg del temps fossin encara més pronunciades si tinguéssim en compte aquest tipus de parelles.

L'increment dels divorcis i les separacions dels progenitors fa que cada vegada hi hagi més infants que no viuen de manera quotidiana amb el pare o la mare biològics. Alguns viuen amb un dels progenitors i altres viuen també amb una nova parella de la mare o el pare. També hi ha molts menors que alternen regularment el lloc de residència per passar temps ara amb la mare, adés amb el pare.

Gràfic 1. Evolució de la ràtio entre el nombre de divorcis i de matrimonis

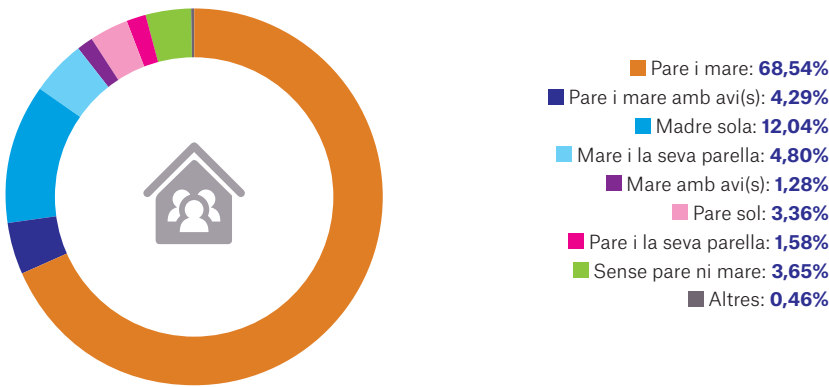
El 2011 el 23% dels menors no vivien amb la mare o el pare biològics

Encara que la separació i el divorci eviten sovint que els fills estiguin en contacte directe amb progenitors enfrontats, no viure a la mateixa casa que la mare o el pare té inconvenients. Les famílies monoparentals tenen una probabilitat més alta de ser pobres i els fills solen mantenir menys contacte amb el progenitor que no viu amb ells (Amato, 2010). Un progenitor sol també pot ser menys eficaç en les tasques de supervisió i tutela dels fills, simplement perquè disposa de menys temps per dedicar-los durant l'etapa escolar i en la seva vida. Aquests problemes susciten la preocupació que el canvi familiar pot afectar el benestar dels infants i les seves perspectives vitals.

Aquest article analitza fins a quin punt això és així a Espanya. En primer lloc, descriurem la situació de les famílies espanyoles actualment, amb dades sobre quants nens creixen en cada tipus d'estructura familiar. En segon lloc, observarem l'evolució escolar dels que viuen en diverses estructures familiars, a partir de les dades del cens de població del 2011, el més recent dels que s'han fet a Espanya. L'objectiu és saber fins a quin punt l'estructura familiar influeix en l'evolució escolar infantil i quina importància té aquest factor per comparació a altres com ara el nivell d'estudis de la mare i els recursos econòmics.

Gràfic 2. Amb qui viuen els nois i noies de 16 anys

Distribució segons el tipus de família, 2011

Font: elaboració pròpia a partir del cens de població (Espanya, 2011).

Les famílies a l'Espanya del 2011

El cens de població del 1991 indicava que gairebé el 90% dels nois i noies de 16 anys vivien amb tots dos progenitors a la mateixa casa. Actualment aquesta estructura familiar ja no és tan habitual.

El 2011 la majoria d'infants (el 73%) continua vivint amb el pare i la mare biològics, i uns quants comparteixen també la llar amb un avi o més (el 4% del total). El 23% dels menors no viu amb la mare o amb el pare biològics. Alguns viuen amb una parella d'adults, però un dels dos és la madrastra o el padrastre del menor. El 2011 el 6% dels nens vivia amb la mare i la seva parella, mentre que el 2% compartia la casa amb el pare i la seva parella. Entre els infants que vivien amb un dels progenitors o bé amb cap, el grup més nombrós era el dels que vivien amb la mare sola (el 12% del total), seguit del dels que viuen només amb els avis o altres parents (4%) i dels menors que viuen només amb el pare (el 3%).

Créixer amb tots dos pares a casa... o no

Tot seguit, observarem quin rendiment tenen a escola els infants que viuen en diferents estructures familiars i quina importància té aquest factor per comparació a altres factors com són els recursos econòmics i la formació dels progenitors. Per què podem esperar que el nombre de progenitors que viu amb el menor influeix en el seu desenvolupament escolar?

L'entorn familiar dels nens que cohabiten amb un sol progenitor no és el mateix que el dels menors que viuen amb el pare i la mare biològics. Algunes de les diferències pròpies d'aquesta situació influeixen en l'evolució escolar dels infants (Härkönen *et al.*, 2017). En primer lloc, si els pares supervisen els deures dels fills i els fills participen en activitats relacionades amb el seu desenvolupament, els resultats escolars són millors. Aquesta educació «intensiva» pot ser més difícil per als

progenitors que no viuen a la mateixa casa. Per a les mares o els pares sols que sí que hi viuen, però, també els pot resultar difícil, ja que tirar endavant la casa sols potser els deixa poc temps lliure per supervisar els fills i participar en la seva educació.

Un segon factor que incideix en l'evolució escolar infantil són els recursos econòmics. És més probable que les famílies monoparentals siguin pobres, ja que solen dependre dels ingressos d'un adult en lloc de dos. La pobresa pot generar molta tensió dins la família, i això pot repercutir en el comportament dels infants i l'evolució escolar (Conger *et al.*, 2010). Els diners fan que les famílies visquin en barris rics, permet que els pares contractin professors de suport i també que apuntin els fills a activitats extraescolars. Tots aquests factors incrementen les possibilitats que als nens els vagi bé a escola.

Finalment, la majoria de menors que no viuen amb la mare o el pare biològics ha patit la separació dels progenitors. Als fills els sol fer falta un cert temps per adaptar-se a aquesta nova situació, i això també pot afectar temporalment els seus resultats acadèmics.

Els nens que viuen en llars monoparentals tenen una probabilitat més baixa d'acabar l'educació obligatòria (ESO) a l'edat que toca

Molts dels problemes que tenen les famílies monoparentals es poden superar, i molts nens que viuen amb un sol progenitor tenen resultats semblants als dels seus companys, però la majoria d'estudis empírics demostra que la mitjana dels nens que es troben en aquesta situació obtenen resultats escolars lleugerament pitjors que els dels altres infants (Amato, 2010). Altres estudis han demostrat que tant l'elevada implicació (emocional i econòmica) dels progenitors no residents com la custòdia compartida minimitzen l'impacte que la separació dels progenitors té en els fills (Härkönen *et al.*, 2017). Els obstacles que presenta tirar endavant els fills en solitari també es poden superar gràcies a pensions alimentàries, llars d'infants públiques i altres ajudes per a les famílies monoparentals. Les noves parelles dels progenitors poden alleujar fins a un cert punt el pes que pateixen les mares o els pares sols i aportar recursos econòmics addicionals a la llar, tot i que la presència a casa de madrastrès o padrastrès també pot exigir als menors més ajustos emocionals.

En resum, hi ha motius que indueixen a pensar que el fet de viure amb un o tots dos progenitors influeix en l'evolució escolar del menor. A l'apartat següent analitzem fins a quin punt és així a Espanya.

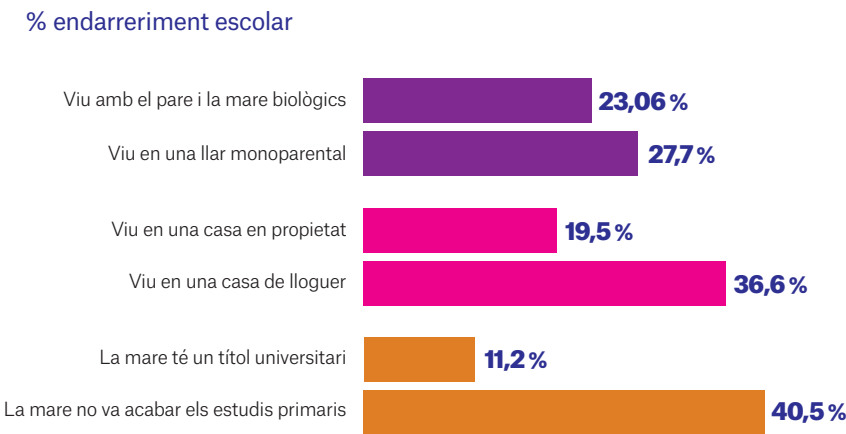
Acabar l'Educació Secundària Obligatoria a l'edat que toca

Una de les preguntes que fa el cens de població del 2011 als enquestats és si van acabar el cicle d'Educació Secundària Obligatoria (ESO). Aquest cicle se sol acabar als 16 anys. Això vol dir que quan es va fer el cens (novembre del 2011), els nascuts el 1995 haurien d'haver acabat l'ESO. Els qui no l'havien acabada és perquè havien repetit algun curs o bé perquè havien abandonat l'escola. La repetició d'un curs o l'abandonament del sistema escolar tenen una gran influència en la vida posterior, en qüestions com ara l'èxit acadèmic, la renda, la salut i la vida familiar. El gràfic 3 indica quin percentatge dels nens nascuts el 1995 no va acabar l'ESO en cadascun dels grups en què s'han dividit.

Primer es comparen els nens que viuen amb els seus progenitors i els que viuen en llars monoparentals (és a dir, amb un progenitor que no viu amb una altra parella). El 23% del primer grup no va acabar l'ESO, enfront del 28% del segon grup. D'aquestes dades sembla que podem deduir que el nombre de progenitors que viu amb els fills sí que influeix en la seva evolució escolar. En quina mesura són importants aquestes diferències i com les hem d'interpretar?

Per avaluar adequadament el pes d'aquestes diferències les podem comparar amb les causades per altres factors àmpliament estudiats, i que ja sabem que influeixen en el rendiment escolar dels infants. Al gràfic 3 observem que la probabilitat d'acabar l'ESO no és la mateixa entre els nens que viuen en una casa de lloguer i els que viuen en una casa en propietat. Hi apreciem que el 20% dels infants que viuen en una casa en propietat de la família no van acabar el cicle escolar a temps, enfront del

Gràfic 3. **Probabilitat de no haver acabat l'Educació Secundària Obligatoria a l'edat que toca en joves de 16 anys**

Nota: joves nascuts el 1995 que no havien acabat l'Educació Secundària Obligatoria el novembre del 2011. **Basat en dades de 27.168 nois i noies.** El fet de viure en una casa en propietat vol dir que ja s'havia acabat de pagar (sense hipoteca).

Font: elaboració pròpia a partir del cens de població (Espanya, 2011).

37% dels que viuen en habitatges de lloguer. Aquesta diferència de 17 punts és prou més gran que la que observàvem entre els nens que vivien amb tots dos progenitors i els que vivien només amb un (5%).

En aquest gràfic també apreciem diferències relacionades amb el nivell d'estudis de la mare. Es van triar les dues possibilitats més extremes respecte a aquest indicador, ja que en moltes famílies monoparentals no es disposava de dades sobre la formació del pare. En aquest cas les diferències són encara més acusades, ja que hi observem 29 punts de diferència segons si la mare té formació universitària o manca de títols acadèmics. Des d'aquesta perspectiva, és clar que factors com el nivell d'estudis de la mare són molt més rellevants per al resultat escolar dels fills que no pas si conviuen amb tots dos progenitors o bé només amb un.

Com s'expliquen les diferències en el percentatge d'infants que acaben el cicle escolar segons el tipus de família?

Com hem vist, entre els nens que viuen amb un progenitor i els que viuen amb el pare i la mare biològics observem cinc punts de diferència pel que fa a l'índex de finalització del cicle escolar. És una diferència relativament petita, però com hem d'interpretar-la? Podem afirmar que sí que importa amb qui viuen els fills?

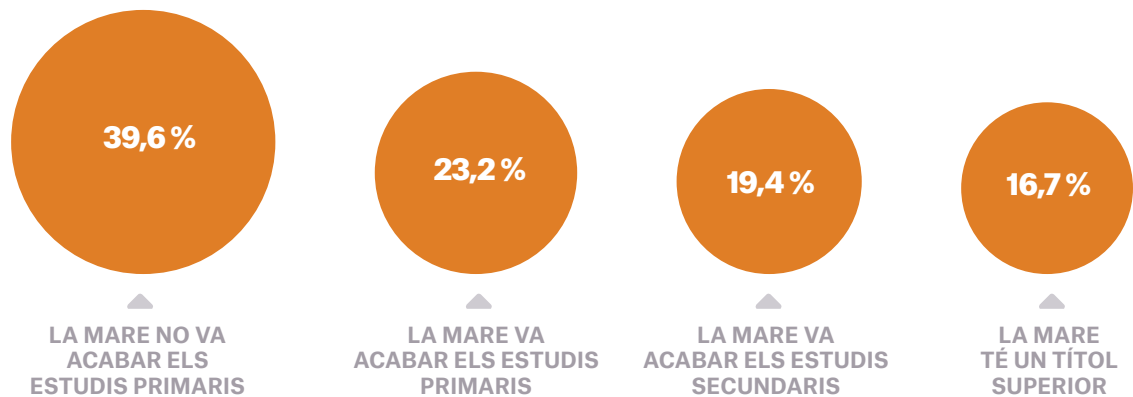
Per comparació als efectes de les diferències de recursos econòmics entre les famílies, la influència que hi té l'estructura familiar és reduïda

En interpretar aquestes diferències en l'evolució escolar, cal tenir en compte com s'estableix la causalitat. El fet que dos factors estiguin relacionats –en aquest cas, l'estructura familiar i el rendiment educatiu– no implica automàticament que l'un sigui la *causa* de l'altre. Per il·lustrar aquest aspecte, n'hi ha prou a dir que els nens que viuen en cases de lloguer no tenen un pitjor rendiment escolar perquè llogar l'habitatge sigui una experiència determinant, sinó per les altres característiques típiques de les persones que lloguen la casa. Per exemple, els llogaters solen tenir menys diners que si són propietaris de la casa on viuen. A més a més, entre ells hi ha un percentatge més alt de residents en barris desfavorits. Per tant, podríem dir que les diferències en matèria de finalització del cicle escolar entre aquests dos grups tenen a veure amb els diners, no amb el fet de si la casa en què viuen és de lloguer o de propietat.

Podem dir el mateix respecte a aquelles famílies en què els fills no conviuen amb el pare o amb la mare biològics. Un dels aspectes que criden l'atenció dels canvis observats les últimes dècades és que les famílies amb un nivell d'estudis baix han canviat molt més que no pas les que

Gràfic 4. Probabilitat que els nois i noies de 16 anys no visquin amb el pare biològic segons el nivell d'estudis de la mare

% no conviuen amb el pare

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del cens de població (Espanya, 2011).

tenen un nivell més alt. El 2011, gairebé el 40% dels infants la mare dels quals mancava de títols acadèmics no vivia amb el pare biològic, enfront del 17% dels que tenien una mare amb títol universitari. És prou sabut que els fills de progenitors amb formació tenen més probabilitats d'anar bé a escola (una pauta que ja veïem al gràfic 3). Els progenitors amb educació superior transmeten capacitats i actituds als fills i poden ajudar-los a tirar endavant en el sistema educatiu. Si molts dels nens de llars monoparentals tenen progenitors amb poca formació, això podria explicar que tinguin menys probabilitats d'acabar el cicle escolar a l'edat que toca. Per tant, no és tan clar si el nombre de progenitors que conviuen amb el menor influeix realment en els seus resultats escolars o si el fet que aquests resultats siguin pitjors s'explica per altres factors.

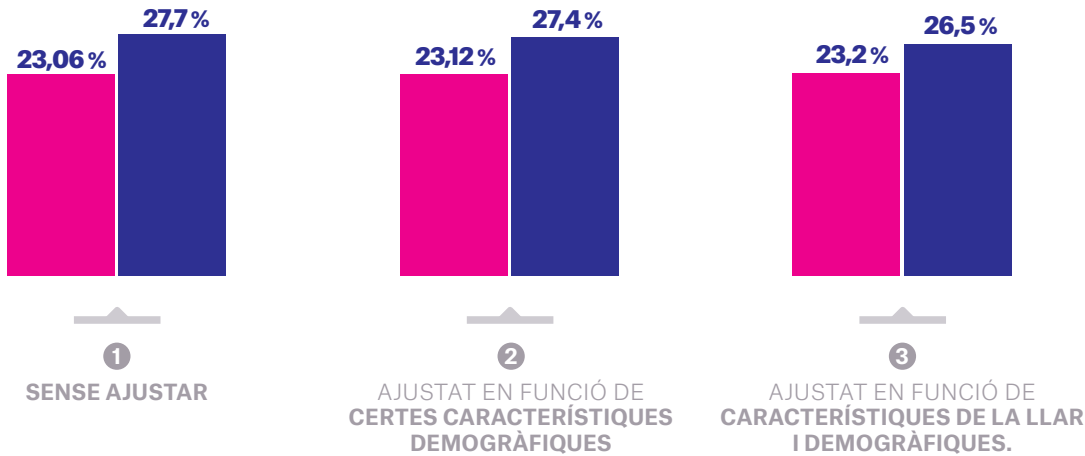
Per abordar aquesta qüestió, la primera estratègia és presentar estadísticament els trets contextuals que podrien explicar les diferències en l'evolució escolar. Altrament dit, podem ajustar els índexs de finalització del cicle escolar segons el nivell d'estudis de les mares. Aquest és l'exercici que mostra el gràfic 5.

El primer conjunt de columnes del gràfic 5 presenta les diferències, no ajustades, en la probabilitat de no haver acabat l'ESO, que ja havíem vist al gràfic 3. El segon conjunt de columnes representa les mateixes diferències, però ara té en compte un conjunt de factors contextuals com ara el nivell d'estudis de la mare, la comunitat autònoma i si els fills han nascut a l'estranger. Aquí les diferències entre els grups són lleugerament inferiors, la qual cosa indica que els trets contextuals contribueixen a explicar per què els nens que conviuen amb un sol progenitor tenen pitjors resultats escolars que els que viuen amb el pare i la mare biològics.

Gràfic 5. Probabilitat ajustada i no ajustada de no haver acabat l'ESO als 16 anys

Percentatge de nois i noies que no han acabat l'ESO

■ Viuen amb tots dos progenitors
■ Viuen amb un sol progenitor

Nota: joves nascuts el 1995 que el novembre del 2011 no havien acabat l'Educació Secundària Obligatòria.
Basat en dades de 30.010 nois i noies.

Característiques demogràfiques: edat, nivell d'estudis i nacionalitat de la mare; mes de naixement del menor, si ha nascut a l'estranger, comunitat autònoma i nombre de germans.
Característiques de la llar: règim de propietat de l'habitatge (propietat plena, amb hipoteca pendent o en lloguer); situació laboral de la mare; disponibilitat d'internet i de calefacció; nombre d'habitacions.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del cens de població (Espanya, 2011).

No obstant això, després de tenir en compte aquests factors, hi ha encara un 4% de diferència entre tots dos grups de nens. És clar que hi ha molts altres elements contextuals que en teoria podríem tenir en compte i que no figuren a les dades del cens. Per tant, és possible encara que aquesta diferència del 4% entre els grups s'expliqui per altres factors. Amb tot, també és probable que una part d'aquesta diferència reflecteixi en realitat peculiaritats dels infants que viuen amb un sol progenitor biològic.

Abans hem apuntat que als nens que viuen amb un sol progenitor se'ls sol criar d'una altra manera, tenen més probabilitats de viure en una llar amb dificultats econòmiques i potser en el passat han hagut d'adaptar-se psicològicament a la separació dels pares. El tercer conjunt de columnes ens permet d'avaluar en part el pes d'una d'aquestes tres explicacions: les diferències en la situació econòmica. Aquestes últimes columnes representen estadísticament les diferències respecte a la situació laboral de la mare i un conjunt de característiques de la llar del menor (a més dels elements contextuals considerats en el segon conjunt de columnes): si la casa disposa de calefacció i internet i quantes habitacions té. Les diferències entre els grups minven fins al 3% quan hi incorporem aquest petit conjunt de factors econòmics. És probable, doncs, que tinguin prou influència perquè els infants que conviuen amb un sol progenitor tinguin un rendiment escolar lleugerament inferior al dels que conviuen amb tots dos progenitors.

Les altres diferències es podrien explicar amb dades més precises sobre recursos econòmics com ara la renda familiar, o bé mitjançant indicadors de criança i benestar psicològic. El cens, però, no ofereix informacions d'aquesta mena.

Ens ha de preocupar si els infants conviuen amb un progenitor o dos?

A Espanya les famílies han canviat dràsticament durant les últimes dècades. Cada vegada hi ha més nens que passen una part de la infantesa sense conviure amb la seva mare o pare biològics sota el mateix sostre. Tenint en compte els problemes que implica criar els fills sense la parella o després d'una separació, no és sorprenent que les possibles conseqüències dels canvis familiars en el rendiment dels infants hagin suscitat preocupació. En aquest article hem observat la probabilitat que els nens no acabin l'Educació Secundària Obligatoria a l'edat que toca, amb les dades del cens de població espanyol del 2011. Els menors que viuen amb un sol progenitor tenien menys probabilitats d'acabar a temps l'ESO que els que viuen amb tots dos progenitors. Tanmateix, un cop contrastades les diferències respecte al percentatge de nens que acaba aquest cicle educatiu amb altres factors com ara el nivell d'estudis de la mare o si viuen en un pis de lloguer o de propietat, és clar que el nombre de progenitors que cohabiten amb els fills té molta menys importància per a l'evolució escolar que no pas els factors socioeconòmics.

Les polítiques adreçades a prevenir l'endarreriment escolar tindran més probabilitats d'èxit si s'orienten a escurçar les diferències socioeconòmiques entre les famílies

Per tant, atesa la importància que tenen aquests darrers factors per al desenvolupament escolar infantil, el creixement de la desigualtat econòmica observat a Espanya els últims anys és més preocupant que els canvis familiars que s'hi han registrat. Les polítiques adreçades a prevenir que els infants s'endarrereixin a escola, doncs, tindran més probabilitats d'èxit si s'orienten a escurçar les diferències socioeconòmiques que hi ha entre les famílies. Les poques diferències constatades en matèria d'evolució escolar entre els nens que viuen amb un sol progenitor i els que viuen amb tots dos es podrien atribuir parcialment a diferències socioeconòmiques. D'aquesta manera, les polítiques que es proposin reduir la desigualtat socioeconòmica també podrien fer minvar el desfasament existent respecte a l'índex de finalització de l'ESO entre aquests dos grups de nens.

Referències

AMATO, P.R. (2010): «Research on divorce: Continuing trends and new developments», *Journal of Marriage and Family*, 72(3).

CONGER, R.D., K.J. CONGER i M.J. MARTIN (2010): «Socioeconomic status, family processes, and individual development», *Journal of Marriage and Family*, 72(3).

DOMÍNGUEZ FOLGUERAS, M., i CASTRO MARTÍN, T. (2013): «Cohabitation in Spain: No longer a marginal path to family formation», *Journal of Marriage and Family*, 75(2).

HÄRKÖNEN, J., F. BERNARDI i D. BOERTIEN (2017): «Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions», *European Journal of Population*, 33(2).

El repartiment de les feines de casa en les parelles en què només treballa la dona

Joan García Román, Centre d'Estudis Demogràfics (UAB)

Premi Observatori Social de "la Caixa" al millor article en l'àmbit d'Inclusió Social

El nombre de parelles en què només treballa la dona ha augmentat considerablement durant les últimes dècades fins a arribar al 12,9% de les parelles espanyoles el 2013. Aquesta mena de parelles implica una nova –i poc freqüent– distribució dels rols de gènere a la llar. El sou de la dona representa l'ingrés únic o principal, de manera que això hauria d'afectar també la distribució de les feines de casa.

Paraules clau: gènere, ús del temps, família, ocupació femenina, parelles de dona sustentadora

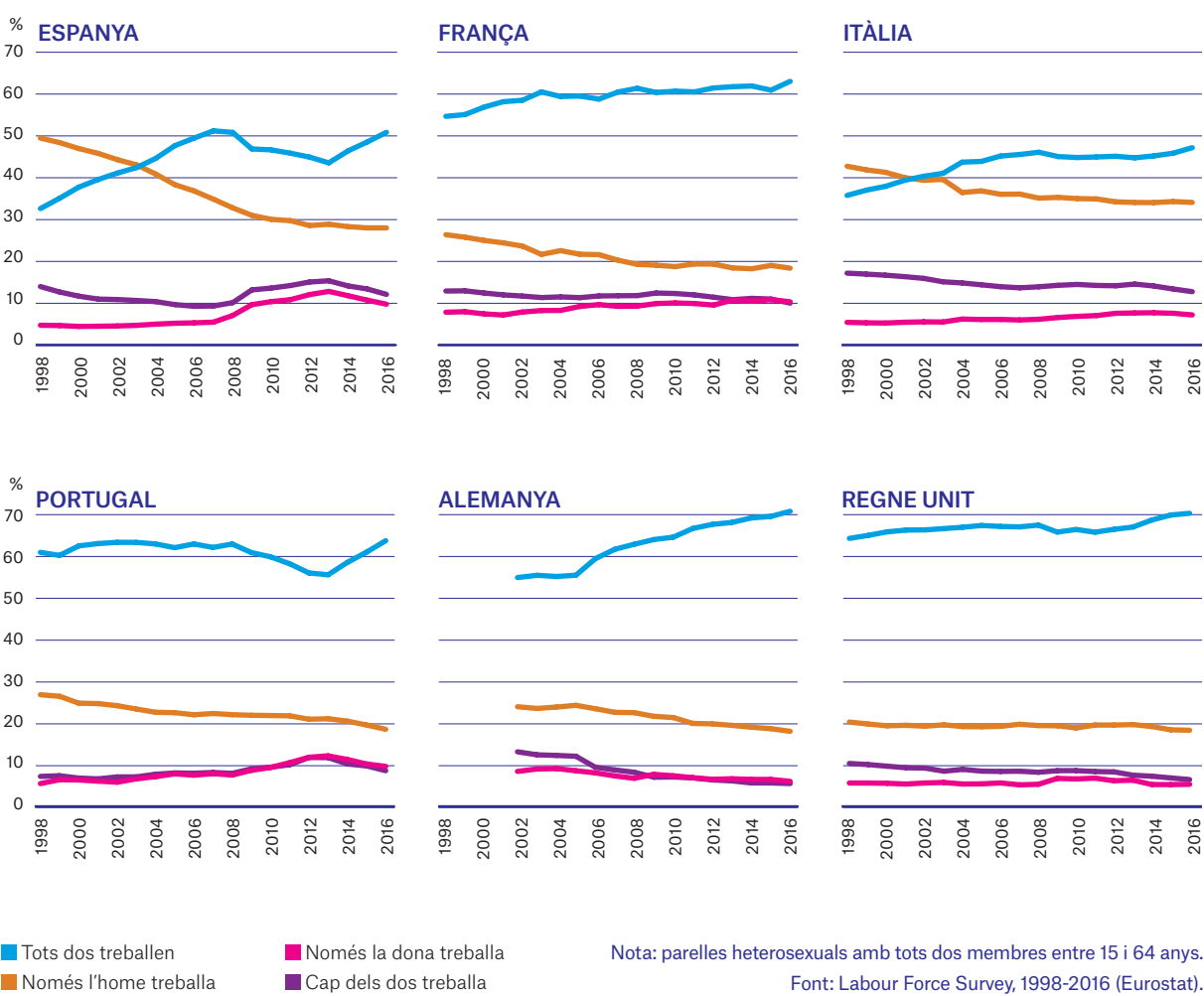
Introducció

En els últims temps hem pogut observar una transformació dels models familiars en la societat. La incorporació en massa de la dona al mercat laboral ha estat un dels canvis més importants que han viscut les societats occidentals (Bianchi *et al.*, 2000; Goldin, 2006). Les parelles en què tant l'home com la dona treballen han esdevingut la norma, mentre que les parelles en què només l'home treballa han disminuït. El nombre de parelles en què només treballa la dona ha augmentat, sobretot durant la recessió econòmica. L'estudi d'aquestes parelles, conegudes en la terminologia anglosaxona com a *female breadwinner* (dona sustentadora) en contraposició al model tradicional de *male breadwinner* (home sustentador), en què l'home és el responsable principal de les tasques productives, és important perquè representen una nova distribució dels rols de gènere a la llar. Això s'aprecia especialment quan l'única persona que treballa és la dona (Vitali i Arpino, 2016; Bueno i Vidal-Coso, 2017).

Hi ha hagut una evolució dels diferents tipus de parella a Espanya segons la situació laboral de cada membre. A diferència de la situació en altres països occidentals, on els anys noranta les parelles en què tots dos treballaven ja eren la majoria, a Espanya encara hi predominava el model en què només treballa l'home. Tot i així, la taxa d'ocupació femenina ha augmentat en les darreres dècades, com ho mostra el fet que al començament dels noranta les parelles en què tots dos membres estaven ocupats no arribaven a una quarta part del total, mentre que avui superen el 50%.

L'evolució de les parelles en què només treballa la dona mostra un augment significatiu a partir de l'inici de la recessió econòmica. El motiu principal d'aquest augment és el fet que la crisi financera va tenir un impacte més gran en les feines de predomini masculí, com ara les dels sectors industrials i de la construcció. Fins al 2008, les parelles en què només treballa la dona representaven aproximadament el 5% del total

Gràfic 1. Evolució de les parelles segons la situació laboral dels membres

de parelles espanyoles, però a partir d'aleshores la xifra va començar a augmentar, fins que el primer trimestre del 2013 va assolir un màxim del 12,9%. A partir d'aquell any, la taxa ha anat minvant lleument i s'ha estabilitzat entorn del 10%.

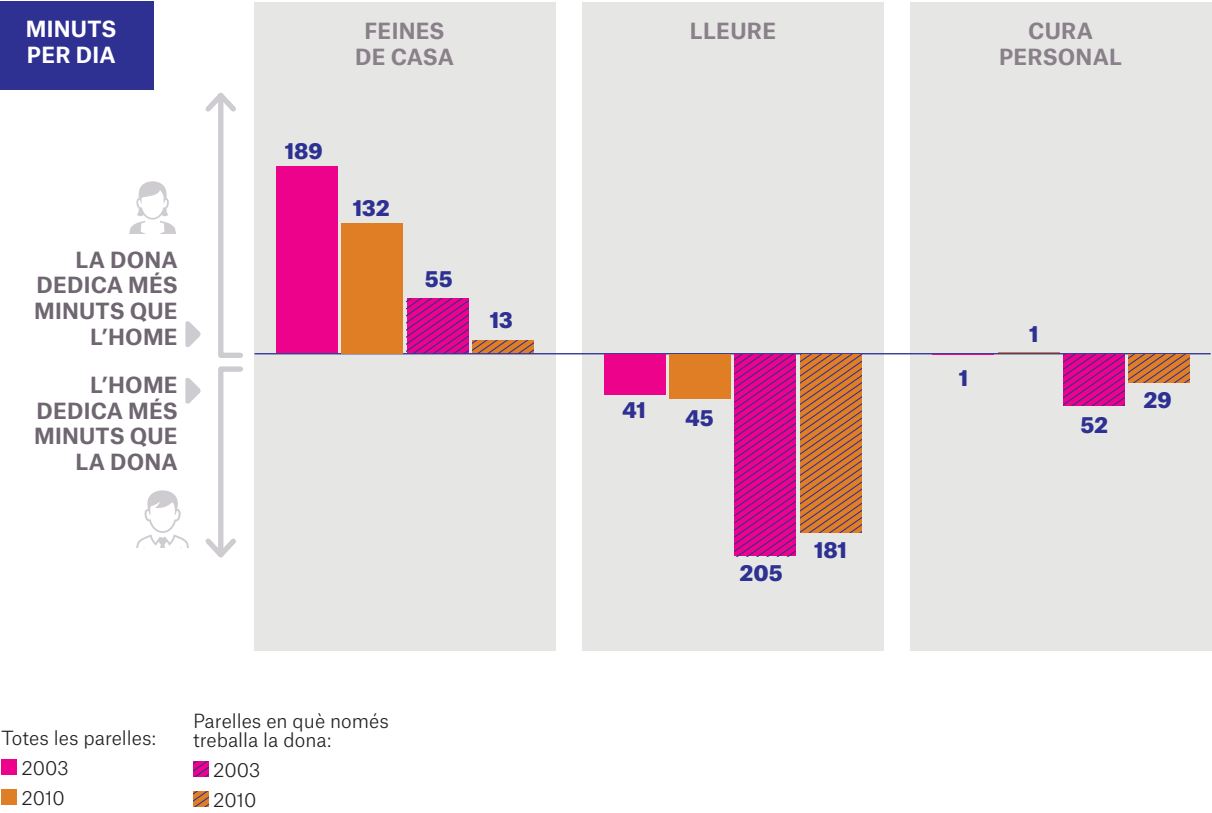
Quines són les característiques de les parelles en què només treballa la dona? Com es reparteixen els rols de gènere a Espanya, entre els membres d'aquestes parelles? Per respondre aquestes preguntes comparem les parelles en dos moments del temps: primer el 2003, quan l'economia estava en expansió, i després el 2010, quan estava en recessió. Per mesurar la divisió de rols, fem servir, com a indicador, el repartiment de temps de cada membre de la parella.

Com es reparteix el temps en les parelles en què només treballa la dona?

Quines diferències hi ha entre l'home i la dona en les parelles amb dona sustentadora pel que fa al temps que destinen a cada activitat? Respon-

Gràfic 2. **Diferències de gènere en el temps destinat a algunes activitats seleccionades**

ESPANYA, 2003 i 2010

Font: Enquesta de l'ús del temps, 2002-2003 i 2009-2010 (INE).

dre aquesta pregunta és clau per comprendre els rols de gènere en l'organització dels usos del temps en aquestes parelles.

Aquest gràfic mostra la diferència del temps dedicat per dones i homes a tres activitats: les feines de casa, el lleure i la cura personal. Aquestes diferències reflecteixen el temps mitjà que hi destina cadascú diàriament. La part superior de l'eix indica que les dones hi dediquen més temps que no els homes, mentre que la part inferior indica el contrari.

La diferència més interessant l'observem en el temps destinat a les feines de casa. Al contrari del que passa en altres països, a Espanya no canvia el signe de la fractura de gènere pel que fa al temps ocupat per les feines de casa, de manera que les dones continuen destinant més temps que els homes a aquestes feines, fins i tot encara que siguin l'únic membre de la parella que treballa.

No obstant això, la diferència és menor que en la mostra per al conjunt de parelles i, a més, ha minvat en el període d'estudi. És a dir, en les parelles en què la dona es l'únic membre que treballa, el temps dedicat a les feines de la llar es reparteix més equitativament entre l'home i la

dona que no pas en el conjunt de parelles. A més, en les parelles en què només treballa la dona, la bretxa de gènere s'ha anat reduint amb el pas dels anys.

El 2003, les dones de les parelles en què només treballa la dona van destinar 55 minuts més per dia a les feines de casa que no els homes, mentre que el 2010 van destinar-hi tan sols 13 minuts més. La reducció en la bretxa de gènere és semblant a la que observem per a totes les parelles.

Una altra activitat on també trobem una diferència significativa entre els tipus de parella és la del temps destinat a lleure. En les parelles en què només treballa la dona, les dones dediquen aproximadament 3 hores menys per dia que els homes a activitats de lleure, amb una reducció d'uns 20 minuts entre el 2003 i el 2010. És a dir, en les parelles en què només treballa ella, durant aquests set anys la dona ha reduït la diferència en temps de lleure respecte a l'home, però aquesta diferència continua sent significativa. En canvi, la bretxa de gènere és menys acusada en el conjunt de parelles: el 2010 els homes van gaudir de 45 minuts de lleure per dia més que les dones, sense canvis significatius respecte al 2003.

Fins el 2008, les parelles en què només treballa la dona representaven aproximadament el 5% del total de parelles espanyoles, però a partir d'aleshores la xifra va començar a augmentar fins arribar al 12,9% el 2013

Finalment, en les parelles amb dona sustentadora les dones dediquen menys temps a la cura personal que les seves parelles. No obstant això, la bretxa de gènere ha minvat. Si tenim en compte el conjunt de les parelles, la diferència s'acosta al zero i s'ha mantingut molt estable.

Sembla, doncs, que el temps de més que les dones de les parelles en què només treballa la dona dediquen a les feines de casa i a la feina remunerada va en detriment del temps que dediquen al lleure i a la cura personal.

Espanya en el context europeu

Com hem vist a l'apartat anterior, les diferències de gènere en el repartiment del temps es mantenen vigents entre les parelles espanyoles, com també –tot i que en una mesura menor– en aquelles parelles en què el repartiment de rols en el mercat laboral podria fer preveure una distribució més igualitària, com són les parelles de dona sustentadora. Però, què passa als altres països europeus? El gràfic 3 mostra les diferències de gènere en feines de casa per a Itàlia (que, com veïem al gràfic 1, ha tingut una incorporació massiva de la dona al mercat laboral semblant

a l'espanyola), França i el Regne Unit (països on la incorporació generalitzada de la dona al mercat de treball es va produir abans).

Podem observar que per al conjunt de parelles la diferència és positiva en tots els països, és a dir, que les dones dediquen més temps a les feines de casa. Hi ha diferències importants entre els països: al Regne Unit i França les diferències estan lleugerament per sobre de l'hora, mentre que a Itàlia arriben a les 3 hores.

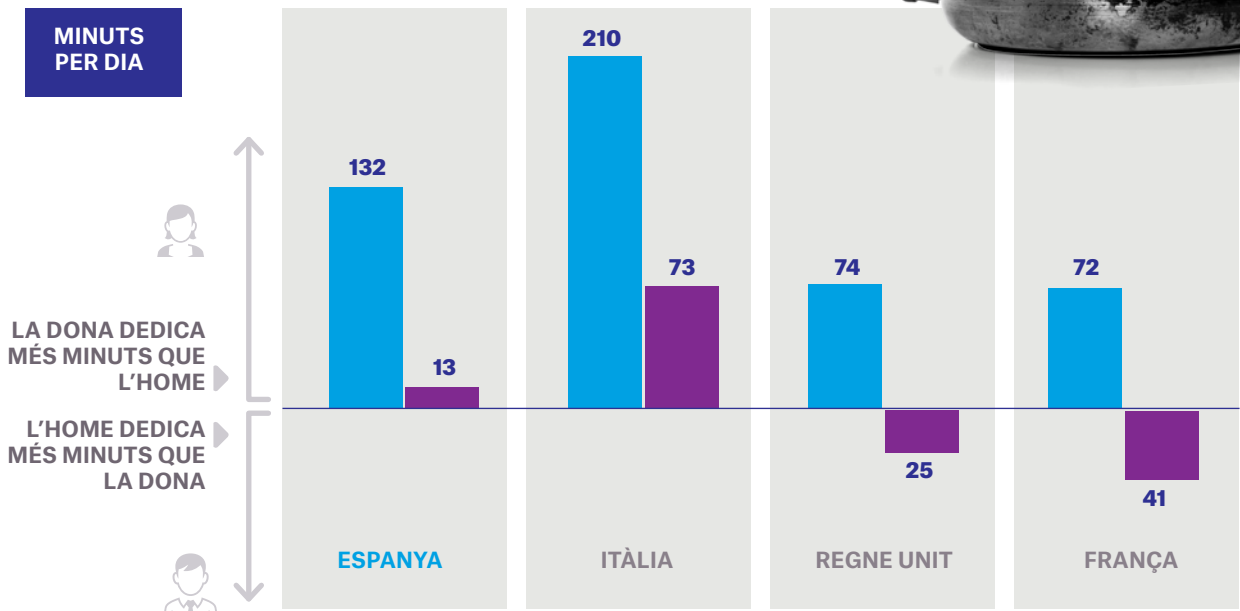
Pel que fa a les parelles en què només treballa la dona, hi observem dues pautes diferents. Per una banda, a Espanya i a Itàlia la dona continua sent qui més temps dedica a les feines de casa. La diferència és especialment significativa a Itàlia (més d'una hora). Per l'altra, a França i al Regne Unit hi ha una inversió de la situació i els homes hi dediquen més temps que les seves parelles.

Així doncs, comparada amb altres països europeus, Espanya encara és lluny de la igualtat, ja que en alguns països les parelles en què només treballa la dona han arribat a invertir les diferències en les feines de casa. Tot i així, la situació és millor que a Itàlia, on les desigualtats de

Gráfico 3. **Bretxa de gènere i feines de casa**

Diferència en minuts entre homes i dones en el temps que dediquen a les feines de casa

■ Totes les parelles
■ Parelles en què només treballa la dona

Font: Enquesta de l'ús del temps, 2009-2010 (INE); Indagine Multiscopo sulle Famiglie - Uso del Tempo 2008-2009 (ISTAT); UK Time Use Survey 2014-15 (NatCen Social Research); Enquête d'Emploi du Temps 2009-2010 (INSEE).

gènere continuen sent considerables i on les parelles de dona sustentadora presenten encara importants desigualtats en el repartiment de les tasques de la llar.

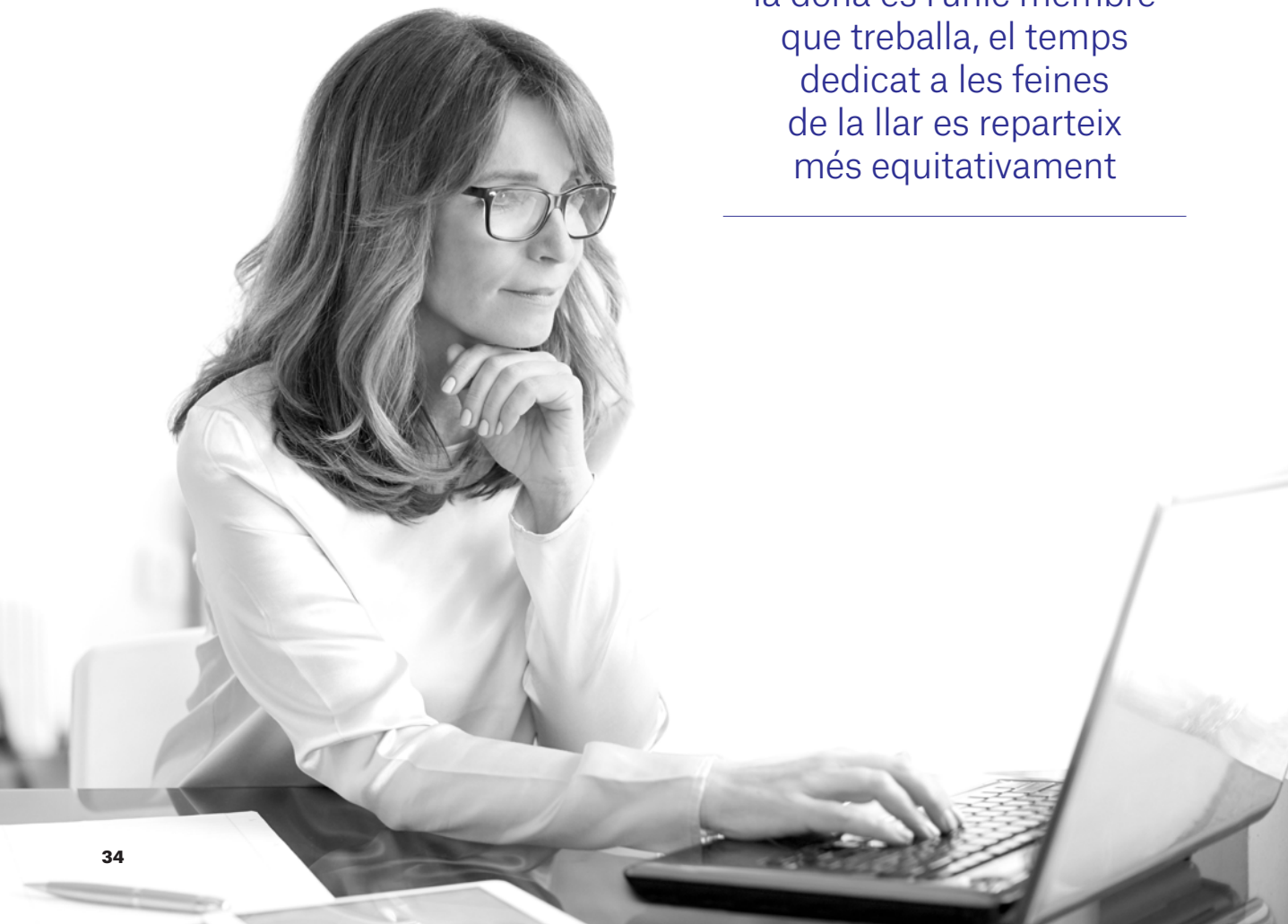
Característiques principals de les parelles en què només treballa la dona a Espanya

Les característiques principals de les parelles en què només treballa la dona s'han estimat en els dos moments d'observació (gràfic 4). Les xifres revelen que aquestes característiques han canviat de manera significativa a Espanya en el període de set anys entre 2003 i 2010. La proporció de parelles amb dona sustentadora ha augmentat considerablement en aquest temps (ha passat del 5% al 10,7%), la qual cosa n'ha fet variar les característiques.

Durant la recessió econòmica les parelles en què només treballa la dona van passar a ser més joves a Espanya. Entre el 2003 i el 2010, l'edat mitjana de cadascun dels membres d'aquestes parelles va minvar quasi en cinc anys. Com a resultat, el 2010 eren lleument més joves que el conjunt de parelles, mentre que el 2003 eren significativament més grans.

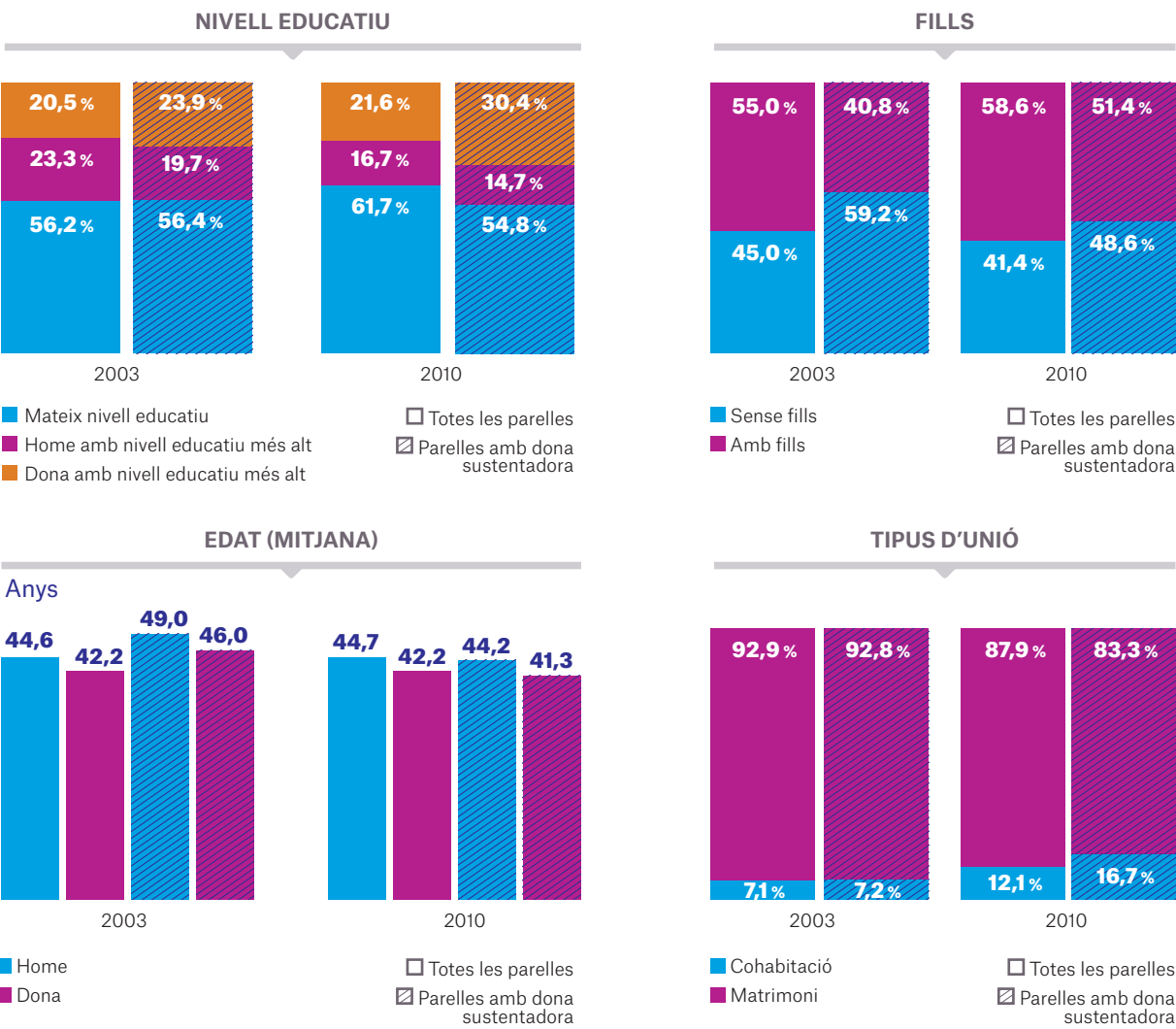
Un altre canvi remarcable en les característiques de les parelles espanyoles en què només treballa la dona (gràfic 4) és l'augment del nombre de parelles que cohabiten (no estan casades) i que tenen fills. La proporció

En les parelles en què la dona es l'únic membre que treballa, el temps dedicat a les feines de la llar es reparteix més equitativament

Gràfic 4. **Característiques principals de totes les parelles i de les parelles en què només treballa la dona**

ESPANYA, 2003 I 2010

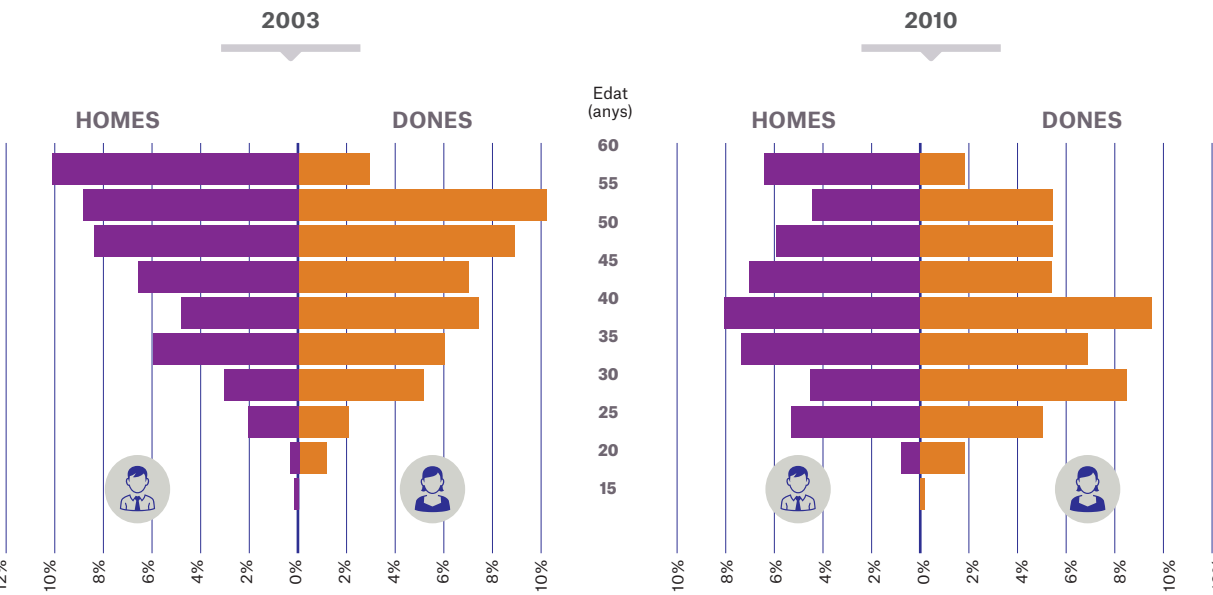
la divisió de rols a la parella. Així, les parelles sense fills solen mostrar un comportament més igualitari de tasques, mentre que l'arribada de descendència sol ser el detonant del creixement de les diferències en el repartiment del temps (Ajenjo i García Román, 2014).

La distribució de les parelles pel nivell educatiu també presenta diferències significatives entre aquelles en què només treballa la dona i el conjunt, com també diferències en el temps. En les parelles amb dona sustentadora, la proporció de dones amb un nivell educatiu més alt que l'home és més elevada. Aquesta diferència ha augmentat significativament en el període d'anàlisi (d'una cinquena part el 2003 han passat a gairebé una tercera part el 2010). En canvi, la proporció de parelles en què l'home té un nivell educatiu més alt ha minvat, com també ho ha fet la proporció de parelles en què tots dos membres tenen el mateix nivell educatiu. En general, el creixement de la població amb estudis superiors ha estat més gran entre la població femenina, de manera que és més probable que la dona tingui un nivell educatiu més alt. En les parelles en què només treballa la dona, l'home que ara no té feina treballava en els sectors més afectats per la crisi (construcció, indústria), on el nivell educatiu que es requereix és més baix.

La piràmide de població de les parelles en què només treballa la dona mostra la distribució de la població per grups d'edat i sexe; així s'entenen millor els canvis en les edats mitjanes. El gràfic mostra que el

Gràfic 5. **Estructura per edat i sexe de les persones que viuen en parelles en què només treballa la dona**

ESPANYA, 2003 I 2010

Font: Enquesta de l'ús del temps 2002-2003 i 2009-2010 (INE).

2003 una elevada proporció de les parelles amb dona sustentadora es concentrava al capdamunt de la piràmide, ja que eren parelles en què l'home ja estava jubilat i la dona encara no.

El 2010, en canvi, hi havia una proporció més elevada en el grup de menors de 45 anys. Si tenim en compte que, segons la definició que s'ha adoptat en aquest estudi, aquestes parelles es componen per una dona ocupada i un home no ocupat, es pot concloure que el motiu de l'augment de les parelles en què només treballa la dona està relacionat amb un creixement de la desocupació masculina i pel fet que la crisi va afectar en un primer moment les ocupacions més masculinitzades.

La redefinició dels rols: pocs motius per a l'optimisme

Les dades sobre com reparteixen el seu temps les parelles ens han permès d'analitzar les llars en què només treballa la dona a Espanya, i també explorar possibles tendències temporals en comparar les dades d'enquestes del 2003 i el 2010. Així mateix s'han comparat les famílies amb dona sustentadora i altres tipus de famílies.

A diferència d'altres països en què la proporció de parelles en què només treballa la dona s'ha mantingut estable en les últimes dècades, a Espanya són una relativa novetat, i en una elevada proporció són el resultat de la destrucció d'ocupació més intensa que ha afectat els sectors laborals de predomini masculí durant la recessió econòmica. Tradicionalment, les parelles espanyoles en què només treballava la dona eren sobretot el resultat d'un home jubilat i una dona encara en el mercat laboral, però més recentment aquestes parelles tendeixen a ser més joves i s'han vist afectades per un impacte més elevat de l'atur en feines de predomini masculí. El 2010, les parelles espanyoles amb dona sustentadora eren més joves i amb més probabilitats de cohabitar i tenir fills, i amb una proporció més alta de dones amb un nivell educatiu superior al de les seves parelles que no pas el 2003.

L'anàlisi de la distribució del temps mostra que les parelles en què només treballa la dona són més igualitàries que els altres tipus de parelles, com ho reflecteixen les menors diferències de gènere a l'hora de fer les feines de casa (els homes s'hi impliquen més). Així i tot, és interessant d'observar que aquesta tendència, a Espanya, difereix de la que observem en altres països com ara França o el Regne Unit, on l'home dedica més temps a les feines de casa quan està a l'atur o jubilat i la seva parella treballa. A Espanya es manté el signe de la bretxa de gènere en el temps dedicat a les feines de casa, i les dones continuen destinant-hi més hores fins i tot quan són l'únic membre de la parella que treballa. Sembla que les parelles amb dona sustentadora tenen un significat diferent a Espanya: si ets dona i ets l'única que treballa de la família, continuaràs tenint la doble jornada, tant dins com fora de casa.

A l'hora d'explicar el repartiment de rols a la llar, les parelles espanyoles en què només treballa la dona sembla que s'ajustin més a la perspectiva de la socialització de gèneres. Segons aquesta perspectiva, les feines de casa són un camp simbòlic en què els homes i les dones actuen d'acord amb les expectatives, sobre la base de la seva identitat de gènere. Per tant, encara que els rols de gènere en l'esfera productiva s'hagin bescanviat, les dones continuen fent més feines de casa del que caldria esperar (West i Zimmermann, 1987). D'una manera semblant, quan es trenca el model tradicional de la família d'home sustentador, hi ha un efecte neutralitzador de la desviació de gènere, i els marits que esdevenen més dependents en matèria d'ingressos miren de reforçar les seves expectatives de gènere dedicant encara menys temps a les feines de casa (Brines, 1994). En la societat espanyola, les normes de gènere tradicionals semblen més arrelades que en altres societats, i el paper de la dona com a responsable principal de les feines de casa continua tenint molta força (Sevilla Sanz, 2010).

Les parelles sense fills sovint presenten
un comportament més igualitari de tasques,
mentre que l'arribada de descendència
sol ser el detonant de diferències creixents

En el futur, podem esperar que una proporció més alta dels homes en parelles en què només treballa la dona acabin trobant feina, també. La inestabilitat i precarietat del mercat laboral espanyol fa difícil mantenir una família amb només un sou. En aquest context, les famílies en què només treballa una persona (sigui l'home o la dona) no són sostenibles. Tenint en compte les contradiccions d'una distribució de rols de gènere en les feines de casa en un context en què la divisió de la feina remunerada és desigual (quan només la dona treballa), no podem ser gaire optimistes davant la futura distribució d'aquests rols quan aquestes parelles tornin a tenir feina remunerada tots dos. Tornar a la situació d'una parella i dos sous podria implicar un augment de la bretxa de gènere en les feines de casa quan l'home es reintegra al mercat laboral i la seva disponibilitat temporal disminueix.

Apunt metodològic: les enquestes d'usos del temps com a eina per conèixer la distribució de tasques a la llar

Les dades que s'han fet servir provenen de l'Enquesta de l'ús del temps realitzada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE). La informació s'obté a través d'un diari en què els enquestats anoten totes les activitats que fan al llarg d'un període de 24 hores. A més a més d'aquestes activitats, també proporcionen informació sociodemogràfica sobre ells mateixos i la seva família. L'enquesta no té periodicitat definida, i fins ara se n'han fet dues edicions: 2002-2003 i 2009-2010 (per simplificar,

indiquem 2003 i 2010). La mostra del 2003 la componien 46.774 individus que vivien en 20.603 llars. La del 2010 constava de 25.895 individus que vivien en 9.541 llars.

L'estudi ha considerat només les parelles heterosexuales en què tots dos membres tenen entre 15 i 64 anys. L'anàlisi combina la informació socio-demogràfica i les dades obtingudes amb els diaris. Les característiques que inclou l'anàlisi estan en sintonia amb el que altres estudis previs consideraven com factors determinants a l'hora d'explicar les diferències en el repartiment de temps (Ajenjo i García Román, 2014). Aquestes característiques són: situació laboral, nivell educatiu, edat, tipus d'unió (matrimoni o cohabitació) i fills.

El tipus de parella segons la situació laboral considera quin membre de la parella està ocupat. Els individus ocupats poden treballar a temps complet o parcial, mentre que els individus no ocupats poden estar a l'atur o bé fora de la població activa. Aquesta variable ens serveix per definir, en aquest estudi, les parelles amb dona sustentadora com aquelles en què només treballa la dona.

A partir del diari de 24 hores s'ha calculat el temps invertit en deu tipus d'activitats (feines de casa, feina remunerada, lleure, cura personal, atenció a altres persones, àpats, anar a comprar, estudis, transport per anar a la feina, altres). La suma de totes les activitats per a cada persona és de 1.440 minuts (24 hores). En aquest estudi només recollim els resultats per a les feines de casa, el lleure i la cura personal, activitats en què trobem més diferències en el temps invertit per homes i dones.

Referències

AJENJO, M., i J. GARCÍA ROMÁN (2014): «Cambios en el uso del tiempo de las parejas. ¿Estamos en el camino hacia una mayor igualdad?», <i>Revista Internacional de Sociología</i> , 72(2).	roles in female breadwinner couples in the United States and Spain», <i>Papers de Demografia</i> , 457.
BIANCHI, S.M., M. MILKIE, L. SAYER, i J. ROBINSON (2000): «Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor», <i>Social Forces</i> , 79(1).	GOLDIN, C. (2006): «The quiet revolution that transformed women's employment, education and family», <i>American Economic Review</i> , 96.
BRINES, J. (1994): «Economic dependency, gender, and the division of labor at home», <i>The American Journal of Sociology</i> , 100(3).	SEVILLA-SANZ, A. (2010): «Household division of labor and cross-country differences in household formation rates», <i>Journal of Population Economics</i> , 23(1).
BUENO, X., i E. VIDAL-COSO (2017): «Households economically headed by women in times of expansion and crisis: the case of Latin American migrants in Spain», <i>Revista de Historiografía</i> , 26.	VITALI, A., i B. ARPINO (2016): «Who brings home the bacon? The influence of context on partners' contributions to the household income», <i>Demographic Research</i> , 35(41).
GARCÍA ROMÁN, J. (2017): «The division of gender	WEST, C., i D.H. ZIMMERMANN (1987): «Doing gender», <i>Gender & Society</i> , 1(2).

Aart Liefbroer

Sociòleg i investigador de l'Institut Nacional de Demografia dels Països Baixos

«Si els avis col·laboren en la cura dels nets, la natalitat augmenta»

Les seves últimes recerques analitzen la influència que tenen les vivències familiars en l'inici de la vida adulta. És el que anomena «transmissió intergeneracional del comportament demogràfic».

Vaig començar a interessar-me per aquest àmbit d'estudi perquè em feia l'efecte que en l'anàlisi del comportament demogràfic no s'atorgava gaire atenció als antecedents familiars.

Les nostres recerques ens permeten concloure que hi ha diverses formes a través de les quals es produeix una transmissió intergeneracional del comportament demogràfic.

D'entrada, els pares solen mirar de transmetre uns valors als fills, de manera que aquests darrers, quan són adults, actuen tenint en compte aquests valors.

Els fills també poden haver observat els seus pares a l'hora de viure certs esdeveniments

–el naixement dels seus germans, matrimonis, separacions...– i en la vida adulta el seu comportament es pot veure influït per les actituds que van observar en els seus pares quan van viure aquestes experiències.

Així mateix, el comportament dels fills pot assemblar-se al dels pares perquè les seves circumstàncies vitals són més o menys semblants. En aquest cas, parlem de transmissió intergeneracional d'oportunitats econòmiques.

Però hi ha també altres factors que transcendeixen l'àmbit familiar i que determinen si es produeix o no aquesta transmissió de valors i comportaments...

Sí, és clar. Si els fills són econòmicament més dependents dels pares, probablement això enfortirà la influència dels pares. I al contrari: si la gent esdevé més individualista, fet que passa sovint quan s'assoleix la independència econòmica, és més fàcil

que un adult jove actui segons la seva personalitat pròpia, en lloc de reproduir els comportaments dels pares.

En general, la transmissió intergeneracional del comportament demogràfic és més limitada en la mesura en què una societat esdevé més individualista. I, a l'inrevés, aquest procés és més fort si la situació econòmica de la societat es deteriora.

En algunes societats occidentals hi ha hagut una gran transformació de les estructures familiars en relativament poc temps. Què indiquen aquests canvis en els comportaments demogràfics?

A parer meu, el nombre de fills que una parella acaba tenint quasi mai respon estrictament a una qüestió d'ideals. Sovint és una barreja de raons culturals, condicionants econòmics i les polítiques socials que s'apliquen al país en qüestió (que també tenen un rerefons econòmic).

La situació econòmica és un factor rellevant en analitzar si es repeteixen o no els patrons demogràfics. En un context de manca de creixement econòmic durant un període prolongat, és normal que augmenti el nombre de persones que ajornen la decisió de casar-se o de tenir fills. Però no és l'únic factor determinant.

En el cas de la gran caiguda dels matrimonis a Espanya, és obvi que la crisi hi influeix, però també hi té a veure un canvi profund en els valors de la societat.

Abans, quan s'arribava a una certa edat o a un cert punt d'una relació de parella, el més habitual era casar-se. Ara, però, els joves es pregunten: per què m'he de casar? Quina diferència hi fa? Es tracta clarament d'un canvi cultural.

Si fem l'anàlisi a mitjà o a llarg termini, la probabilitat que els fills d'aquestes noves generacions es casin és més baixa que en les generacions prèvies, i també és probable que tinguin menys fills. Si els teus pares no estan

casats, per a tu aquesta és la situació normal. Així que, per què t'has de casar?

Una altra situació habitual a Espanya és que els avis es fan càrrec dels nens durant més hores que els pares, que estan treballant...

Sí. Fa de mal predir com aquesta situació pot afectar els infants. Els estudis que hem fet als Països Baixos sobre la «generació sandvitx» –adults que tenen cura alhora dels fills i dels seus pares grans– indiquen que, quan els avis cooperen a l'hora de fer-se càrrec del primer net, les possibilitats que els pares tinguin un segon fill augmenten.

Al meu país, molts pares porten els fills a les llars d'infants només un parell de dies per setmana. Els avis se n'ocupen un dia o dos. I hem observat que això contribueix a l'augment de la natalitat.

Els fills de pares que
s'han mantingut junts
tenen més probabilitats
de tenir una relació duradora

No hem estudiat si es reproduïx el mateix patró a països com ara Espanya. Però si els problemes econòmics entrebanquen l'accés a les llars d'infants, probablement serà més fàcil tenir més fills si es pot recórrer a l'ajuda dels avis.

És clar que no és una situació ideal. L'important és que hi hagi polítiques socials que ajudin les parelles a assolir un equilibri entre la vida familiar i la vida professional. De vegades, però, aquestes polítiques no es poden implementar.

Quines implicacions pot tenir en el desenvolupament dels infants el fet de passar tant de temps amb els avis?

No em consta cap recerca que hagi abordat aquesta qüestió, però sens dubte és un tema d'estudi molt apassionant.

Penso que això pot tenir conseqüències positives en el desenvolupament dels nens: d'una banda, tindran un vocabulari més ric, perquè cada generació té una manera pròpia d'expressar-se; de l'altra, això enfortirà les seves experiències vitals. En la societat actual és molt difícil que s'estableixin relacions entre la gent gran i la gent jove; passa ben poc sovint. És en l'entorn de la família on es poden desenvolupar aquesta mena de trobades.

Al mateix temps, imagino que també hi pot haver més conseqüències que els pares dels nens no vulguin, perquè cadascú vol educar els fills a la seva manera...

L'augment de les separacions entre les classes baixes augmenta la fractura de la desigualtat en les societats

En els seus treballs ha esmentat la separació i la paternitat a edats molt joves com patrons que es repeteixen entre pares i fills a l'hora de formar famílies. Passa el mateix amb els exemples contraris? És a dir, els fills de pares que han conviscut plegats tota la vida –bé o malament– o els fills nascuts tardanament, repeteixen també els mateixos comportaments dels seus pares?

Pel que fa a la fertilitat, les nostres recerques diuen que quan els pares han tingut un fill relativament joves, augmenta la probabilitat que els seus fills també siguin pares joves. En canvi, si els pares han tingut fills tardanament, hi ha més variació. Aquest segon patró no es repeteix tant.

Respecte a la separació, els fills de pares separats tenen una probabilitat més alta de

separar-se. I viceversa: els fills de pares que s'han mantingut junts tenen més probabilitats de tenir una relació duradora. Una explicació possible és que a casa han après que les situacions complicades es poden superar.

Un estudi als Països Baixos mostra que les probabilitats de separar-se augmenten entorn del 25% en els fills de pares separats. I la probabilitat que una parella se separi és un 45% més alta si els pares de tots dos membres també s'han separat. Per tant, no tan sols importen les experiències de cadascú, sinó l'acumulació d'experiències al si d'una parella.

Segons alguns estudis, les separacions han passat a ser un fenomen més comú en les classes baixes, quan abans eren més freqüents entre les classes altes.

En el passat, la separació era més comuna entre les persones nascudes de matrimonis de classe alta perquè eren les úniques que tenien els mitjans econòmics per afrontar-lo. Avui, però, és més probable que les famílies de classe més baixa es puguin separar. Hi ha diverses explicacions possibles d'aquest fenomen.

Els fills de famílies de classe alta tenen una educació superior i, per tant, millors competències per a negociar amb la seva parella o gestionar racionalment els conflictes que sorgeixen. En canvi, si hom ha tingut un accés més limitat a l'educació, és més difícil adquirir les habilitats per tractar els conflictes de parella i arribar a una entesa.

D'altra banda, en alguns països hi ha ajudes econòmiques per a les famílies monoparentals, i això pot contribuir que les persones de classes més baixes optin per separar-se.

Així i tot, la separació empobreix tots dos membres de la parella. Si augmenten entre les famílies de classe baixa, no augmenten també les desigualtats en la societat?

Sí, evidentment. Una persona que prové d'un nivell social baix sol tenir ingressos

baixos. Si, a més, repeteix alguns patrons demogràfics habituals en aquestes famílies, com ara el fet de tenir fills a edats molt joves, la situació pot desembocar en una relativa continuïtat de manca de recursos. I si al damunt hi afegim la separació de la parella, l'economia no farà sinó empitjorar.

Hi ha parelles que, tot i que ja no s'entenen, opten per continuar plegats en lloc de separar-se. Quin efecte pot tenir això sobre el desenvolupament dels fills?

Sabem que els fills de pares separats sovint acaben tenint més dificultats que els fills de pares que romanen plegats. Però quan els pares són incapaços de crear un ambient sa a casa, això resulta igualment perjudicial per als fills.

És clar que els entorns familiars conflictius en què fins hi pot haver violència domèstica condicionen negativament l'evolució dels infants. L'ídoni és que un nen creixi en un ambient sa i segur en el qual pugui desenvolupar vincles forts amb tots dos progenitors.

Quin efecte poden tenir els canvis socials i demogràfics que vivim actualment sobre les estructures familiars del futur? Per exemple, els moviments feministes que denuncien les diferències salarials entre homes i dones.

Amb l'augment del nivell educatiu de la dona i la seva presència creixent en el mercat de treball, el rol que té a la família canvia. De mica en mica guanya poder, i això desemboca en unes relacions de parella més equitatives.

El meu col·lega Gøsta Esping-Andersen observa que en el passat s'imposava un model de família tradicional: l'home aportava el salari principal i la dona tenia cura de la llar. En aquell context, les relacions de parella eren força estables.

Ara estem anant cap a un model que tots dos membres de la parella comparteixen

la feina remunerada i en les feines de casa es tendeix cap a un increment de les condicions d'igualtat. Això també hauria de donar lloc a parelles estables.

Però el tràngol actual és que ens trobem en la transició entre els dos models que he descrit. I la gent no sap com sortir-se'n en aquest context. La idea d'Esping-Andersen és que en aquesta situació d'incertesa, quan la teoria i la pràctica no encaixen, les relacions són molt més inestables. I això pot derivar en taxes de separació més altes i en un descens de la natalitat.

A més a més, si tots dos membres tenen un poder equivalent al si de la parella i no depenen excessivament l'un de l'altre, també els resulta més fàcil acabar amb la relació si veuen que no funciona segons les seves expectatives. Un cop més, això pot ser bo, però també té el risc que algunes persones puguin trencar la relació massa aviat sense esforçar-se prou perquè funcioni de debò.

Juan Manuel García Campos
Periodista

Aart Liefbroer és sociòleg i investigador de l'Institut Nacional de Demografia dels Països Baixos. Les seves recerques sobre fertilitat, formació familiar i canvi social i demogràfic són de referència a tot Europa. Un dels seus principals àmbits d'estudi és la influència que els valors familiars tenen en el comportament demogràfic i els seus resultats en el curs de la vida de les persones. Per això ha analitzat els determinants i les conseqüències de fenòmens demogràfics com ara el matrimoni, la separació o la paternitat a edats molt joves.

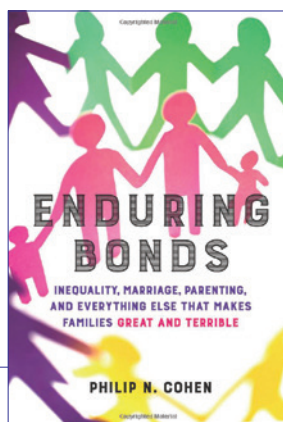
Desigualtat: els costos per a les famílies

Frances Goldscheider

Catedràtica emèrita de Sociologia de la Universitat de Brown (Rhode Island)

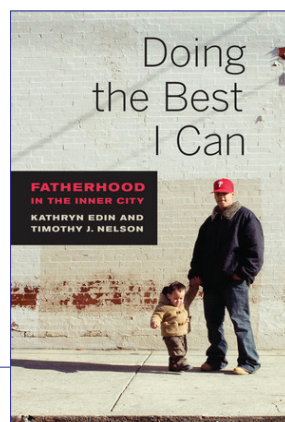
La desigualtat socioeconòmica s'ha disparat a tot el món, sobretot als països industrialitzats. Hi ha hagut molta preocupació per les conseqüències d'aquest fenomen, com ara l'augment de la pobresa i els riscos per a l'estabilitat política, però els llibres que comentem aquí ens ensenyen que els costos per a les famílies també són importants. La inestabilitat causada per la desigualtat socioeconòmica posa a prova les parelles, particularment en una era de canvis de rols de gènere, i també posa en risc el benestar dels fills. Encara que tots dos llibres són molt diferents, comparteixen aquest tema i aporten una gran quantitat de dades que corroboren aquesta idea, moltes de les quals són ben punyents. Patim amb les famílies que pateixen.

Enduring bonds [Llaços duradors: desigualtat, matrimoni, criança dels fills i tot el que fa les famílies grans i terribles] és bàsicament un recull dels assajos que Philip Cohen ha escrit durant l'última dècada al seu blog. El material

Philip N. COHEN: *Enduring Bonds: Inequality, Marriage, Parenting, and Everything Else That Makes Families Great and Terrible*

Oakland, CA: University of California Press, 2018.

Kathryn EDIN i Timothy J. NELSON: *Doing the Best I Can: Fatherhood in the Inner City*

Berkeley, CA: University of California Press, 2013.

és una mica dispers, aborda els problemes del dia a dia i es basa principalment en l'anàlisi de les dades del cens i d'enquestes.

El llibre d'Edin i Nelson, *Doing the best I can* [Ho faig tan bé com puc: la paternitat a la ciutat pobra], confirma amb escreix els arguments de Cohen. Tot i que els mètodes són ben divergents (Edin i Nelson fan entrevistes en profunditat amb pares pobres, aconseguides després d'haver anat a viure amb la família als barris pobres que estudien), la descripció que fan de l'afebliment que produeixen les forces econòmiques desfermades per la desigualtat en les relacions basades en un compromís, deixa clar que el fet de dir-los a les persones

que es casin (encara que hi paressin atenció) no ajuda gaire a estabilitzar les vides de les famílies que els autors han observat. Tot i així, totes dues obres aporten informació important sobre el repte general d'estabilitzar els ingressos (de manera que es pugui reduir el conflicte endèmic entre feina i família).

És un plaer llegir i estudiar tots dos llibres. Cohen aborda una gamma més àmplia de temes. L'ús que fa de les proves sovint és apassionant. Els historiadors de la família i els científics socials han observat la transformació recent de la paternitat, ja que els nens són cada vegada menys valorats per la seva capacitat de ser petits treballadors útils i més per la seva singularitat (vegeu l'estudi de Viviana Zelizer *Pricing the priceless child*). Per demostrar que el sexisme encara és prevalent, Cohen documenta quin és el percentatge de dones que escriuen al *New York Times*, la qual cosa demostra que als homes els resulta més fàcil publicar-hi, mentre que les dones solen quedar relegades, encara avui, a les seccions d'estil o als articles sobre la família.

Tots dos llibres aborden amb fermesa el problema del racisme als Estats Units (també present als països europeus). La mostra de pares pobres d'Edin i Nelson està equilibrada aproximadament entre homes blancs i negres, que sovint viuen en barris pròxims (tot i el fet que els barris en si solen ser racialment bastant segregats). És evident que la raça crea diferències: els pares blancs joves i pobres solen tenir accés a una xarxa més vigorosa de parents amb feina estable que poden oferir més oportunitats laborals, d'habitatge, etcètera, que no pas els pares negres en situacions semblants, amb parents encara més pobres, a la presó o més addictes que no pas ells (si és que no han estat assassinats).

Els comportaments, doncs, són previsibles: els pares blancs tendeixen a tenir una visió tradicional de la paternitat (basada en els ingressos masculins) i a relacions

més distants entre pares i fills. En canvi, els joves pares negres de l'estudi han creat col·lectivament una nova visió de la paternitat, després de fracassar repetidament a l'hora de ser «bons proveïdors», que bàsicament implica mantenir estrets vincles socials i emocionals amb els fills: els tradicionalistes fins i tot podrien anomenar aquest vincle com de tipus «mare-fill». Això es fa evident en la seva gran alegria davant una paternitat imminent i en un esforç molt més intens a l'hora de mantenir els seus drets d'estar amb els fills que no pas els pares blancs en la mateixa situació, quan les mares dels nens els han abandonat com a parelles útils.

La inestabilitat causada per la desigualtat socioeconòmica posa a prova les parelles

La raça també és un tema important per a Cohen. Es delecta a mostrar la por dels blancs als negres, una situació que té una conseqüència desafortunada, i és que la policia als Estats Units mata massa sovint homes negres. Cohen centra l'atenció en les preocupacions sobre les famílies negres, que presenten més naixements extramatrimonials que les blanques, i això fa que els pares negres pobres d'Edin i Nelson s'hagin d'enfrontar a aquest problema de la paternitat.

Tot i que cap d'aquests llibres pretén ser un estudi sobre polítiques aplicades, és clar que hi ha dues qüestions bàsiques que contribueixen al dolor d'aquestes famílies, pares, mares i nens: els canvis de rols d'homes i dones en el món laboral i la inestabilitat que el capitalisme desenfrenat tendeix a produir.

El desafiament del gènere va arribar amb els canvis en els rols productius que van sorgir amb la revolució industrial i els

canvis demogràfics que va implicar. No fa gaire, homes i dones compartien una esfera comuna de producció domèstica, l'essència de l'agricultura de subsistència. L'aparició de nous llocs de treball en la indústria i el comerç va impulsar cada vegada més els homes a abandonar la llar per assumir aquestes feines. Però amb molts menys fills i vides més llargues, les dones a casa van esdevenir subocupades, de manera que quan van aparèixer feines que requerien mà d'obra «femenina» (amb menys esforç físic i horaris més curts), les dones es van unir als homes en la seva «esfera pública» i van aconseguir feines remunerades pels mateixos motius que tenien els homes, per mantenir millor les seves famílies.

Les famílies necessiten estabilitat, no tan sols d'ingressos sinó també d'horaris

Aquests canvis van afegir tensió a les famílies, ja que les dones van començar a ser víctimes de la «doble jornada laboral». Això va dur alguns països (sobretot els escandinaus) a desenvolupar polítiques familiars per mirar de fer minvar el conflicte feina-família de les dones. Aquests països van promulgar i ampliar gradualment programes de permisos familiars i, sobretot, d'atenció infantil subvencionada i d'alta qualitat.

Però fins i tot els països escandinaus han descobert que amb això no n'hi ha prou. La càrrega addicional del «segon torn» perjudica les dones a la feina, ja que els ocupadors assumeixen (sovint correctament) que les treballadores posaran les necessitats de la família per davant de les del lloc de treball. Han de sortir per anar a recollir els fills a la llar d'infants o preparar el sopar per a la família, mentre que els homes estan més lliures per treballar més hores, viatgen més

per feina i, en general, senten que la seva obligació principal envers les seves famílies continua sent simplement mantenir-les. Això explica l'aparició de polítiques que ofereixen permisos familiars només als pares.

A més a més, els grans sectors públics dels països escandinaus permeten i fins encoratgen els treballadors a agafar vacances familiars (especialment als homes, que cada vegada tenen més accés a subvencions salarials que perden si no ho fan). En canvi, el potent sector privat n'és menys partidari i s'estima més els treballadors que estiguin disposats a canviar els horaris laborals amb poca antelació. Però el que les famílies necessiten és estabilitat, no tan sols d'ingressos sinó també d'horaris.

Aquí és on el capitalisme desfermat esdevé un greu problema, com en són testimoni tots dos llibres. Als Estats Units no hi ha llars d'infants subvencionades pel sector públic, de manera que les famílies d'ingressos baixos han de fer mans i mànigues per cobrir les necessitats dels seus fills. Hi ha massa nens en risc, sols a casa o fins i tot sense supervisió dins els cotxes o als parcs. Les empreses no solen avisar amb prou temps abans de canviar l'horari laboral, tot i que això és tan important com proporcionar ingressos estables. Els països que vulguin obtenir els beneficis del mercat lliure, primer l'han de domesticar, si més no fins que el nivell dels costos per a les famílies (com ara els relacionats amb el medi ambient) es valori com una part del cost de fer negocis o que es posi en marxa alguna combinació de suport públic i normes de protecció.

P

Bones pràctiques

Aprendre junts, créixer en família

Un programa psicoeducatiu des de l'enfocament de la parentalitat positiva

Nuria Fuentes-Peláez i Ainoa Mateos, coordinadores
Facultat d'Educació, Universitat de Barcelona

1

Problemàtica

La qualitat de vida i l'adaptació personal i social dels infants depèn, en bona mesura, de la qualitat de les relacions establertes dins la família.

Segons la recomanació Rec (2006)¹⁹ de la Unió Europea, la parentalitat positiva actua d'acord amb els drets de la infància, ja que es basa en la preocupació dels pares pel benestar i el desenvolupament saludable dels fills. Així mateix, la recomanació reconeix la necessitat de programes de suport a l'exercici de la parentalitat positiva.

En aquest context, l'any 2011 es va posar en marxa el programa psicoeducatiu «Aprendre junts, créixer en família», dins el programa marc de CaixaProinfància de l'Obra Social "la Caixa". L'objectiu és desenvolupar la convivència familiar i fomentar les relacions positives entre pares i fills (de 6 a 12 anys).

2

Plantejament

La tasca educadora s'ha de desenvolupar des de la perspectiva de la parentalitat positiva: aquest és el principi que inspira el programa.

El programa consta de 8 mòduls que es desenvolupen en 16 sessions. Cada sessió té una durada de dues hores. Es planteja com una experiència didàctica amb tres tipus de sessions diferenciades: les adreçades només als pares, les que es fan amb els fills i les que apleguen tota la família.

Els objectius són aquests:

- Promoure els vincles afectius
- Fomentar les relacions educatives dins la família
- Desenvolupar habilitats de comunicació i organització familiar
- Afavorir la relació amb l'escola
- Promoure el lleure compartit
- Proporcionar recursos per gestionar positivament les situacions de conflicte

3

Resultats

Les sis avaluacions fetes permeten confirmar que el programa ha estat molt efectiu a l'hora de promoure canvis positius en tota la família.

La participació en el programa ha passat de 1.270 beneficiaris el curs 2011/2012 a 3.648 el 2016/2017 (tant de la xarxa CaixaProinfància com d'altres entitats col·laboradores i els centres de la Conselleria d'Educació del Govern de Canàries).

En particular, les avaluacions de l'edició 2016/2017 constaten l'impacte positiu del programa en les relacions familiars. Les sessions han permès de treballar diversos aspectes, amb un èmfasi especial en la millora de les competències parentals i en el clima familiar.

Com a exemple dels canvis positius, recorda un dinamitzador: «Una nena va dur a classe un retall d'un superheroi on havia escrit "és la meva mama". Aquesta nena havia fet el taller amb nosaltres. Una nena que no deia mai "t'estimo" a la seva mare i que després del taller li digui "ets la meva heroïna" mostra una evolució molt positiva» (grup de discussió, València 2017).

"Jo seré professora"

Obra Social "la Caixa"

**Canviem presents,
construïm futurs.**

CaixaProinfància

Celebrem el futur creixent junts

Des de la **Fundació Bancària "la Caixa"**, a través del programa CaixaProinfància, treballem per fer que tots els nens i nenes puguin ser el que vulguin ser.

I si ho podem aconseguir és gràcies a l'esforç que des de fa més de 10 anys duen a terme totes **les entitats socials i els col·laboradors** perquè milers de nens i nenes i les seves famílies puguin sortir del cercle de la pobresa de la millor manera: per mitjà de l'educació.

Perquè el nostre somni és que ells puguin complir els seus.